

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

PRÓZA ANTONÍNA SOVY

Vedoucí práce: prof. PaedDr. Vladimír Papoušek, CSc.

Autor práce: Šárka Vorlová

Studijní obor: Historie- Bohemistika

Ročník: 1.

2015

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně a pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. V platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/ 1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází Theses.cz provozovanou národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem odhalování plagiátů.

České Budějovice 11. 11. 2015

.....
Šárka Vorlová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala prof. PaedDr. Vladimíru Papouškovi, CSc. za cenné rady a věcné připomínky při vedení mé bakalářské práce.

ANOTACE

Próza Antonína Sovy

Bakalářská práce se zaměří na prozaickou tvorbu Antonína Sovy. Základem práce je analýza a interpretace všech próz Antonína Sovy. Kromě těchto textů budou představeni i autoři žijící na přelomu 19. a 20. století a to jak v českém, tak i v evropském kontextu. Práci uvede Sovův životopis a základní pohled na jeho básnickou i prozaickou činnost.

ANNOTATION

Prosaic works of Antonin Sova

The bachelor thesis focuses on the Prosaic Works of Antonin Sova. The base of the thesis is the analyse and interpretation of all his prose. Besides Sova's text there are other publications at 19th and 20th century in both native and also in the global context. The thesis is introduced with Sova's bibliography and primary view of his poetry and prose activity.

Obsah

ÚVOD.....	7
1. ŽIVOTNÍ CESTA ANTONÍNA SOVY	9
2. NEJVĚTŠÍ MODERNÍ BÁSNÍK LÁSKY	12
3. KONEC STOLETÍ („FIN DE SIÈCLE“)	16
4. ČESKÁ PRÓZA NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ	18
5. EVROPSKÝ MODERNISMUS	23
6. NARATIVNÍ POSTUPY.....	28
7. SOVA JAKO PROZAIK	31
7.1. IVŮV ROMÁN.....	32
7.2. VÝPRASY CHUDÝCH.....	35
7.3. O MILKOVÁNÍ, LÁSCE A ZRADĚ.....	38
7.3.1. O MILKOVÁNÍ, LÁSCE A ZRADĚ I. DÍL.....	39
7.3.2. O MILKOVÁNÍ, LÁSCE A ZRADĚ, II. díl.....	44
7.4. TÓMA BOJAR.....	49
7.5. PANKRÁC BUDECIUS, KANTOR. QUASI LEGENDA.	51
7.6. KOLOBĚH STAROSTÍ A JINÉ POVÍDKY	54
7.7. KASTA ŽIVOŘÍCÍ A JINÉ PRÓZY.....	59
ZÁVĚR	66
PŘÍLOHY.....	68
LITERATURA.....	72

ÚVOD

„ Je mi tak drahý, že se nebudu umět vyzpovídat ze svého citu. Uložil se do mě tisíckrát, Vším svým barevným laskavým listím, pršel mi na duši, sychravě a krásně jako viola, že to bolelo odtrhnout se od té červené vemlouvavé violy. Má brodská petrolejka, kdyby ještě svítila, by to dosvědčila. Jak jsem ho potkal prvně, jak hořel touživý mladý měsíc tenkrát nad zahradou a noc se chvěla jak mladičkový háj a všechno bylo teprve před tebou: touha, láska, bolest, jaro, dálka. Měl v rukou škeble z mého potoka, napsal moje první maliní, moje šlépěje v rose, zrající slívy u nás doma, napsal všechn náš vzduch, jeho chvění, záření a odstíny, napsal míjení a uplívání, napsal stesk a sníh a bělásky na diviznách, zapsal vteřiny, kdy odlétá květ a zraje jablko. Přistihl zmije v slunci a ticho na pasekách. A napsal moderní velkoměsto se zástupy a s odranými, napsal zatuchlé měšťanské ložnice a slzy, napsal smutek těla a dějepis hřích, napsal vzpurné, odbojné syny a drama otců, napsal kramáře frází a hesel, napsal dospívání, smutné, nahé, bílé dívky, napsal milkování a zradu, napsal tance v hájích, smích žen, jejich zrcadla a jejich první vrásky, napsal Prahu, její šperky a slávu i její provinční malodušnost a prodajnost, napsal konec století i šikující se rebely, napsal zpěv domova a sílu družnosti a víry, napsal hoře osamoceny, napsal, co žil. Co promyslíl. Kam až dohlédl. Jen takto vášnivě. Nelhostejně, do krve prožitý básnický osud mohl vydat ze sebe toto dílo a stvořit mu nesmrtelnost.

Je z básníků, po nichž saháš uprostřed noci, když jsi nejvíce sám, když je ti úzko, když nemáš slova pro svůj stav, myšlenku nebo cit. Chodíš pokojem a nalistuješ si jedinou sloku, jediný verš a jsi vysvobozen.“¹ Těmito slovy charakterizoval svůj vztah k Antonínu Sovovi český básník a překladatel Ladislav Fikar. Je nutno podotknout, že tak stručně, ale přitom velmi zdařile vystihl pravou podstatu jeho díla. Nemusíme tedy znát Sovův podrobný životopis, abychom si uvědomili, jak velký význam jeho díla pro českou literaturu mají.

Výběr tématu mé bakalářské práce nebyl náhodný. Prvořadou roli sehrálo i mé bydliště, které je shodné s bydlištěm Antonína Sovy. Mé rozhodnutí bylo také ovlivněno tím, že o tomto spisovateli toho bylo napsáno poměrně málo, i když měl nezastupitelnou roli v české literatuře na přelomu 19. a 20. století.

¹ FIKAR, Ladislav. Antonínu Sovovi kytka polního kvítí z Pacova, s. 71- 73.

Ve své bakalářské práci se pokusím představit život Antonína Sovy. Čtenáře seznámím s hlavním programem manifestu České moderny, do kterého se Sova zapojil. Skoro celé čtenářské obci je Antonín Sova známý především svými básnickými skladbami, ve kterých se často setkáváme se vzpomínkami na rodný kraj, ale především s jeho postojem k tehdejší politické a sociální situaci. Jeho prozaická činnost zůstává skryta v pozadí.

Právě Sovovy prózy a jejich následná interpretace bude hlavním a stěžejním bodem mé práce. Sám autor mnohdy nahlíží na svou prozaickou tvorbu jako na experiment. Nejen, že se Sova pokouší bořit klasický románový motiv, ale v jeho prózách je velmi obdivuhodná hlavně vyspělost hrdinů. Mnohdy se dokonce se svými hrdiny i ztotožňuje.

V první kapitole se budu věnovat všeobecně známým a snadno přístupným faktům, které ovšem považuji za velmi důležité proto, že většina životních událostí ovlivnila jeho tvorbu. Druhá kapitola této práce bude pojednávat o básnickém a prozaickém vývoji Antonína Sovy. Ve třetí kapitole se podívám na problematiku 19. Století. Pokusím se nastínit nejdůležitější momenty, které se podepsaly na tvorbě samotných autorů v této době. Čtvrtá kapitola bude patřit představení ostatních písničích autorů v českém i zahraničním literárním kontextu přelomu 19. a 20. století. Kromě autorů své čtenáře seznámím také s vývojem moderních narativních postupů, které znamenaly velkou změnu literatury. V další kapitole se budu věnovat samotné interpretaci próz Antonína Sovy. V těchto interpretacích se zaměřím především na povahu narativních prvků.

1. ŽIVOTNÍ CESTA ANTONÍNA SOVY

Antonín Sova se narodil 26. února 1864 ve svém milovaném Pacově, kde také po dlouhé a těžké nemoci zcela opuštěn zemřel. Město, do kterého se často a rád vracel, bylo zpodobněno v mnoha jeho básnických i prozaických dílech.

V Pacově žil však malý Antonín jen dva roky. Už 26. dubna byl jeho otec jmenován dekretem královéhradecké konsistoře učitelem farní školy v Lukavci.

Otec začal Antonína brzy učit hrát na housle, a když chlapec chodil do školy, hrával už v domácím kvintetu. Hudba byla chlapci opravdovou láskou a otec toužil po tom, aby se syn stal slavným hudebníkem. Jelikož se dobře učil, rozhodl otec, aby studoval. Dal zapsat Antonína na Pelhřimovské gymnázium a r. 1876 jej odvedl do okresního města. V Pelhřimově studoval Antonín Sova první tři roky. V roce 1879 nastoupil na reálné gymnázium v Táboře. I zde pobyl Sova pouze krátkou dobu. Roznemohl se, a studie musel přerušit. Vrátil se zpět domů do Lukavce.

Matka Antonína Sovy zemřela 18. září 1878 ve čtyřiceti letech. Antonín Sova se tuto truchlivou zprávu dozvěděl ještě při studiích v Pelhřimově a zapůsobila na něho drtivě. Bylo mu teprve čtrnáct let a věděl, že s matkou ztratil kus svého světa, který mu už nikdo nenahradí. Rok po smrti matky se Sovův otec znovu oženil. Vzal si pětatřicetiletou vdovu Sabinu. K druhé matce Antonín Sova si svou cestu nenašel.

Rok po matčině smrti o prázdninách r. 1879 přišla do Lukavce mladá učitelka Jana Frýdová. Byla to sestra Jaroslava Vrchlického. Jana často vyprávěla o svém bratrovi a četla Antonínovi jeho nejkrásnější verše i verše Sládkovy. Byla to právě Jana, která vnesla do jeho života nový proud, Antonín Sova se rozhodl, že bude básníkem, a začal intenzivněji číst- i psát své vlastní verše.

I Vrchlického druhá sestra Ema měla na Antonína Sovu velký vliv. Byla to jeho první velká láska. Antonínovi říkala podle jeho básnického pseudonymu Ilja Gregorov.

V roce 1881 nastoupil Antonín Sova na gymnázium do Písku. Písek byl v té době studijním střediskem jižních Čech. Právě v Písku se setkal poprvé s Adolfem Heydukem. Adolf Heyduk byl redaktorem v píseckém listě Otavan a Sova mu s ním často pomáhal.

Druhý pseudonym, který Antonín Sova užíval, byl dívčí pseudonym Valburga Turková, pod nímž poslal jednu báseň Sládkovi do Lumíru. V roce 1886 se Sova dověděl, že ho

Vrchlický a Heyduk doporučili nakladateli Ottovi již na první jarní schůzi spisovatelů ve Vodňanech, na které se mluvilo o připravovaném slovníku. V redakci se seznámil blíže s četnými literáty. Přímo tam byli zaměstnáni Hubert Gordon Schauer, Antonín Štolc, B. Čermák, Arnošt Kraus. Na právnické fakultě se setkal s F. X. Šaldou.

Ve druhé polovině 80. let odešel Sova do Prahy. Velmi horlivě se zúčastňoval spolkového života, později byl členem výboru a měl významný podíl na vytvoření nakladatelského družstva Máje. Od roku 1890 byl Sova knihovníkem Umělecké besedy. Tuto činnost vykonával až do roku 1908.

Antonín Sova se přidružil k literární skupině devadesátých let, jejímž nejvýznamnějším literárním představitelem se stal spolu s F. X. Šaldou. Orgánem této skupiny byly Rozhledy, revue literární, politická a sociální, které redigoval a vydával Josef Pelcl. Pelclové Rozhledy se postavily do boje za moderní rozvoj českého kulturního života a všimaly si proto otázek politických, národohospodářských, sociálních. Hlavně se však věnovaly otázkám umění a z nich především otázkám literatury. Ve svém pátém ročníku 1895 se staly Rozhledy mluvčím mladé generace, která uveřejňuje svůj program, svůj manifest, který nadepsala Česká moderna. V tomto dokumentu vyústily snahy po vlastním projevu, kterým by se vyjádřil názor mladých na funkci literatury a umění, na funkci kritiky i na postavení mladých v tehdejší společnosti, zejména v jejím poměru k politice. Manifest české moderny je manifestem vsutku bojovným. Jeho účelem mělo být sešikovat všechny mladé pod jeden společný prapor a obhajovat vůči starým uměleckým směrům nové nazírání na život, na umění, na literaturu na politiku. Avšak právě doba devadesátých let byla velkou křižovatkou mezi politickými i uměleckými proudy. Setkaly se zde mnohdy názory protichůdné, lidé různého zaměření, různých politických názorů, různých třídních hledisek. Manifest bojuje za právo kritiky, za volnost slova, za individualismus.

„Umělče, dej do svého díla svou krev, svůj mozek, sebe- ty, tvůj mozek, tvá krev bude žítí a dýchatí v něm a on žítí bude jimi. Chceme pravdu v umění, ne tu, jež je fotografií věcí vnějších, ale tu poctivou pravdu vnitřní, již je normou jen její nositel-individuum.“²

² Manifest české moderny, 1895.

V této pasáži lze jasně poznat Šaldu, který tu svoje vyznání chtěl učinit vyznáním celé generace.

V devadesátých letech se Antonín Sova angažoval na vzniku časopisu *Moderní revue*. Koncem devadesátých let pracoval jako knihovník v Městské knihovně v Praze a počátkem nového století byl jmenován jejím ředitelem. Ve funkci setrval až do dvacátých let 20. století, kdy musel ze zdravotních důvodů odejít.

V roce 1900 se Antonín Sova oženil s teprve sedmnáctiletou Marií Kovaříkovou. Manželství bylo zpočátku velmi harmonické, ale později se objevily problémy kvůli velkému věkovému rozdílu manželů, ale také pro Sovovu cholericou povahu. Narodil se jim jediný syn Jan, který koncem druhé světové války zemřel v Terezíně. Rozvod manželů se uskutečnil až po první světové válce.

Na začátku 20. století se u Sovy projevila těžká míšň choroba, která ho upoutala na invalidní vozík. Útěchou jeho vážné choroby mu bylo seznámení se Zdeňkou Hostínskou, trpící stejnou chorobou jako spisovatel.

Počátkem 20. let 20. století odešel Antonín Sova do Pacova, kde strávil zbytek svého života. Z dopisů, které píše před smrtí svému nakladateli, se prodírá na povrch bolestná melancholie, skepse a obava o osud z vlastního poslání. „*Antonín Sova velmi trpěl faktem, že zájem o jeho knihy není pronikavější.*“³ Touží být milován a pohlazen těmi, pro něž psal. Takové jsou poslední chvíle bouřlivého básníka, jehož život se ukončil uprostřed rozbouřené noci v rodném Pacově 16. srpna 1928.

³ Rozpravy Aventina IV, 1928-1929, s. 2

2. NEJVĚTŠÍ MODERNÍ BÁSNÍK LÁSKY

První básnická sbírka Antonína Sovy *Realistické sloky* vychází v roce 1890. Zde se projevuje Sova jako básník nesmírně citlivých nervů, místy i jako básník, který vidí věci, které jiní nevidí, ale právě v těchto věcech vnímá záblesk života. Básník se prochází po Karlově náměstí a náhle se rozteskní v této velkoměstské kleci po rodném domově. Toto lze vypožorovat v básni *Touha po domově*. V této básni touží autor „*po sestře vzdálené, po otci a tom kraji, po vsi, kde cestáři v svou tlukou opuku, po žlutých housátkách vždy steskně se mi v taji, po varhan pisklavém a hlučném souzvuku, kde všechny bolesti a rány svého mládí bych tajně pochoval v střed zlatých duší svých, jak děcko svěhlavé, jež vyděšeno pádí v náruči vztažené a usne v polibcích.*“⁴

Hned následujícího roku pak vydává mladý autor *Květy intimních nálad*. Tato kniha je laděna místy vlivem Vrchlického a místy vlivem Sládka. Také zde vzpomíná básník na svůj jihočeský domov. Při pohledu na hrající děti si vzpomíná na své mládí, na první okouzlení chlapecké lásky, aby pak vřelými tahy vykreslil „intimní nálady“.

Své postavení významného básníka nastupující generace pak potvrzuje Sova i svou třetí sbírkou, *Z mého kraje*, vydanou roku 1892. Motivy celé knihy jsou především inspirovány rodnou krajinou básníka a nasvědčují tomu, že Sova vždy myslel na lidi i na život.

Další Sovova kniha, vydaná roku 1894 dostala velice vystihující název pro celé Sovovo dílo: *Soucit a vzdor*. Najdeme zde motiv vlastenecké touhy v básních věnovaných Praze.

Nespokojenost se společností, ve které básník žil je patrná v jeho sbírce *Zlomená duše*. Dalo by se říci, že jde o knihu autobiografickou. Hlavními motivy této knihy jsou mládí, poznamenané smrtí nejdražší bytosti a těžké živoření v Praze.

Ve stejné době jako *Zlomená duše* vznikaly i jiné básně. Sova se v devadesátých letech připravoval k vydání jedné ze svých nejvýznamnějších básnických sbírek *Vybouřené smutky*. Vydal je poprvé v roce 1897. Vybouřené smutky, jsou jakýmsi voláním po něčem, co by znamenalo útěk z tehdejšího špatného světa.

Další sbírka, o které bych se ráda zmínila, je sbírka *Ještě jednou se vrátíme*. Vznikala ve stejné době jako dvě výše uvedené knihy. Již z názvu je zřejmé, že zde hlavním

⁴ SOVA, Antonín, *Básně*, s. 29, Československý spisovatel, Praha 1958.

motivem bude touha vrátit se do rodného kraje. Sova se nechce pouze vrátit, ale také zapomenout na zbabělost a chaos, které mu přinášela maloměstská společnost.

Vedle skrovného počtu veršů vydal Sova do roku 1905 také dva romány. Není to však jeho první umělecká próza. Jedná se o soubor povídek sebraných na konci devadesátých let v knihu, později ještě doplněnou, a sice o *Povídky a črty* (1903). Próza však bude tvořit samostatnou kapitolu.

Ve sbírce *Tři zpěvy dnešků a zítřků* (1905) převládají politické motivy. *Sova zde útočí na neschopnost našich „vůdců“.* *Nemá strach je jmenovat celým jménem. Sova je ohromen rozmachem západního kapitalismu, jehož postatu nezná.*⁵

Sbírka *Dobrodružství odvahy* (1906) se soustředí na Sovovu lyriku z let 1902- 1905. Tato sbírka by mohla sloužit jako doklad Fučíkových slov, že *Sovovy verše byly předchůdcem veršů St. Neumanna, J. Wolkera, V. Nezvala, V. Závady a jiných básníků vyšlých z dvacátých let.*⁶ *Dobrodružství odvahy* patří mezi Sovovy nejrevolučnější sbírky. Právě tato kniha je mimo jiné dokladem také toho, za koho Sova bojoval a ke komu se řadil a v neposlední řadě také toho, komu tento básník patřil.

Porážkou ruské revoluce se v Evropě zavírá jedna z nejdůležitějších kapitol dějin. A právě tato doba je pro všechny kdo věřili ve vítězství, dobou zklamání a rozčarování. Antonín Sova, společensky osamocen, s prvními příznaky těžké nemoc, se jen těžko vyrovnává s Evropskými událostmi.

Nebyly to pouze politické problémy, nýbrž manželské zklamání, které významně ovlivnilo jeho další literární tvorbu. Bezprostřední obraz svého zklamání a neutuchající lásky k člověku, k ženě můžeme pozorovat ve sbírce *Lyrika lásky a života* (1907), později také v knize *O milování, lásce a zradě* (1909). Tato sbírka je vyhraněný boj básníka nad skepsí. Zde ale nenajdeme motivy nenávisti k ženě, ale nenávist k „prázdným srdcím“ mužů i žen. Sova zde dokázal zbásnit lidské pocity lásky, zklamání, radosti a smutku takovou formou, která si vynucuje pozorného čtenáře. „*Lyrikou lásky a života končí období, kdy čekal brzký příchod nové společnosti, a začíná výprava za kladem, který může vzniknout v současném světě. To je základní idea románu Toma Bojar (1910) a sbírky Zápasy a osudy (1910).*“⁷

Sbírka *Zápasy a osudy* obsahuje verše z let 1907- 1909. Navazuje na sociálně vyostřenou víru v člověka a budoucnost. Už ve sbírce *Dobrodružství odvahy* Sova tušil,

⁵ ZÍKA- BRABEC, Antonín Sova, s. 131.

⁶ Tamtéž, s. 139.

⁷ Tamtéž, s. 150.

že ho čekají další životní zklamání. Ve sbírce *Zápasy a osudy* se Sova výrazně zabývá problémem národa, češství a dělnické třídy. Najdeme zde i vyjádření básnickovy lásky k Praze. Praha pro něj znamenala ztělesnění národní hrdosti a síly.

Rok před začátkem první světové války vychází nová básnická sbírka *Žně* (1913). Nejvýraznější motiv *Žní* je naprostá nebojovnost, náboženská rezignace. Touha splynout se společností je zde v podstatě touhou odpočinout si od skutečných lidských zápasů, osamoceně, nikým neusměřňován si vysnit svůj svět. Sova a současně s ním i Šalda chtěli nazvat *Žně* „*dílem úctů a součtů*“⁸ Toto však zůstalo daleko za skutečností. Buržoazní kritika považovala tuto sbírku za „vrchol básnického vývoje Antonína Sovy“. Stejně chybně pak buržoazní kritika hodnotila i další Sovovu sbírku *Knihu baladickou* (1913).

Počátkem války Sovovy verše reagují na válečné události od roku 1915. Ještě než se zmíním o další sbírce *Zpěvy domova*, je třeba si připomenout dvě neméně významné knihy pocházející z této doby. První z nich *Pankrác Budecius Kantor* (1916) je prózou odehrávající se v 18. století. Druhou knihou je epická veršovaná pohádka *O vysvobození prince Jirky* (1916). Zde nás Sova zavádí do pohádkové říše, kde nám vypráví o pohozeném princí, Gazdovi, jeho ženě Naně, lžikrálovi, hajném, zvířatech a pidimužích. Princ Jirka, od mládí zavržený se nevrací zpátky na královský zámek, ale zůstane raději mezi chudým lidem. V lidech je síla, v prostém člověku je ukryta budoucnost lidstva.

Nyní se podíváme na další sbírku, kterou jsem zmínila už výše, *Zpěvy domova*. Při čtení mnoha básní z této knihy, lze vyčíst, jak blízko měl Sova k opravdovým vlastencům.

Sbírka *Krvácející bratrství* (1920) obsahuje samostatný oddíl *Rozjímání ranní a navečerní*. S. K. Neuman hodnotí sbírku těmito slovy: „*Mně připadá jak bezúčelné tápaní a vysilující mávání rukama proroka, kterého již opouštějí síly, který sní jen o možnostech a nezná cesty k nim, který se nedovede vzchopit k zázračné víře, vedoucí do bojiště života a jeho zápasů: A dívá se, ustrašeně, ustrašeně, dívá se jen, neslouží, jenom soudí, dívá se za životem, protože se mu již nemůže vyrovnat v kroku... vypravuje o stesku a zná jen nálady teskné...ale život jde dál a nezastaví se, protože nemůže, nesmí. A bude říkati tvrdě: ničeho není mi po víře, která odsuzuje, chci víru, která tvoří.*“⁹ Tato kniha je doplněna ještě o *Rozjímání ranní a navečerní*. V tomto oddílu je ukryt vnitřní svět básníkův. Jeho rozjímání je nám dnes tak blízké upřímností člověka, který si přes všechny omyly zachovává silnou lásku k životu a lidu své země.

⁸ŠALDA, František Xaver. Antonín Sova: *Žně*. Česká kultura I, 1912/13, s. 191.

⁹ZÍKA- BRABEC. Antonín Sova, s. 195-196.

Dalším zajímavým tématem je pak volání po obrození, po novém jaru, které lze najít ve sbírce *Básníkovo jaro* a ozývá se i v další sbírce *Jasná vidění* (1922). Do sbírky *Jasná vidění* umístil Sova i své verše o Vladimíru Iljiči Leninovi. I přes lži měšťáckého tisku sem totiž pronikla sympatie, kterou měl Sova k Leninovi. O této skutečnosti svědčí Sovův dopis z roku 1924, kde píše: „*Bez Lenina by nebylo dnešního komunismu: něco plodného z něj zůstane, naučil všechny lidi pracovat a dát půdu těm, kteří jí obdělávají potem... Chápu víru v komunismus, ale nejsem jeho přívržencem. Jsem tam, kde jsem byl v dobrodružství odvah, stále myslím, že v rozporech duše se musí dohodnout s duší... V tom ohledu jsem zastaralý... násilná revoluce u nás možná není. Musil by být strhnut celý svět, i Amerika do víru- a ten čas je propasen, není podmínek.*“¹⁰

Sbírka *Básníkovo jaro* je plná živosti a optimismu. Verše v ní jsou plné lidského tepla, krásy a porozumění člověku. Tato sbírka také připomíná básníkovo přátelství s Karlem Tomanem.

Rok po vydání *Básníkova jara* vychází básnická sbírka *Básně nesobeckého srdce*. Do této sbírky básník uložil svůj poměr k současnému i budoucímu člověku. Východisko vysvobození člověka nalézá Sova v poctivé práci. Práce je zde velmi přeceňována a básník nevidí, že o svobodnou práci je třeba bojovat.

Z velkého duševního vzepětí, bolesti vzniká nová sbírka s názvem *Naděje a bolesti* (1924). V ní se Sova ztotožňuje s tehdejší proletářskou poezií. Do básní se vrací i sociální motivy ze soukromí života dělníků. Mimo jiné se zde objevují témata, která v poezii Antonína Sovy rozhodně nejsou ničím novým: vzpomínky, příroda, láska k člověku.

Poslední svojí básnickou sbírku *Drsnou lásku* (1927) začíná psát churavějící básník na Pacovsku. Tato sbírka způsobila velké nadšení u čtenářstva. Velmi výstižně toto vyjádřil Vojtěch Martínek: „*Je to kniha moudrá, silná a statečná. Zase jednou cítí člověk bít tep opravdového básnického srdce.*“¹¹

Ráda bych ještě zmínila, že druhý oddíl *Drsné lásky* má symbolický název: *Kruh se uzavírá*. „*Sova tím chtěl naznačit, že sbírkou uzavírá svou básnickou cestu, že ji uzavírá tam, odkud začal.*“¹²

¹⁰ ZÍKA- BRABEC, Antonín Sova, s. 201.

¹¹ Rozpravy Aventina III., 1927/1928, s. 174.

¹² ZÍKA- BRABEC, Antonín Sova, s. 231.

3. KONEC STOLETÍ („FIN DE SIÈCLE“)

Umělecká tvorba má pro Sovu hodnotu sama o sobě a sama v sobě. Navzdory tomu, že se k ní životní praxe obrátila zády a že budoucnost se v tom sotva zachová jinak. Umělec je totiž v pohledu Antonína Sovy obklopen pohodlným obecnstvem. To „spíš potřebuje několik drobných talentů než geniálního člověka.“ Drobné talenty se totiž hledí obecnstvu zavděčit, kdežto génius provokuje a je namáhavý. Navzdory veškeré skepsi končí Sovův mladík odhodláním jít proti proudu za objevy umění, a nelekat se údělu toho, kdo pobuřuje.

Postoje tlumočené Sovou v črtě Desinfekční století v zásadě sdílely spisovatelé i kritika z let devadesátých. Patřili k ní lidé narozeni povětšinou v letech 1867-1871: Otokar Březina, Jiří Karásek ze Lvovic, F. X. Šalda, František Václav Krejčí. O něco starší mezi nimi byli Vilém Mrštík a Josef Karel Šlejhar, nejmladší z nich byl Karel Hlaváček, kterému však byla dopřána nejkratší literární dráha.

Časem lidského dospívání a zrání těchto spisovatelů byla osmdesátá léta. Vesměs si tedy prošli oslněním uměleckého realismu. Vilém Mrštík ho vyzdvihoval a bránil ho jako kritik. Spolu se svým bratrem napsal realistickou hru *Maryša*. Ale svými romány (*Pohádka Máje*, *Santa Lucia*) mířil spíše k secesi a k impresionismu.

O. Březina pilně a s obdivem četl realistický román ruský a francouzský. K jeho uměleckému dozrání přispěly první sbírky J. S. Machara, četba francouzských prokletých básníků a setkání se symbolismem.

Ostatní mladí adepti literatury té doby se začali záhy s uměleckým realismem rozcházet. vzdalovali se také filozofickému pozitivismu jeho důvěrou v poznatelnost světa empirickými cestami, v časovou a příčinnou podmíněnost životních a psychických procesů. Oslňoval je naopak Friedrich Nietzsche svou důvěrou v silnou osobnost a subjekt, v tajemné iracionální zdroje žití i tvorby, vyzíváním silné vůle a obraznosti.

Takto se od základů proměňovalo chápání umělce, tvorby i vnímatele. Aktem tvorby se umělec osvobozoval od své všední existence. O. Březina byl učitelem na venkovských školách, Jiří Karásek ze Lvovic sloužil jako úředník na poště, ale v básních a v prózách mluví tyto spisovatelé výlučně- a k výlučným. Svě čtenáře hledají za obzorem všedních zkušeností a zájmů, oslovují spřízněné duše a vědí, že jich nemůže být mnoho. Spoléhají ne tak na šíři, jako na intenzitu svého působení, na magickou moc tvůrčího

gesta a výkonu. A na atmosféru své doby, v níž se šíří nespokojenost s tím, co je, a na prahnutí po tom, co by být mělo, co je potřeba vysnít, vyprovokovat, vydobýt.

Konec 19. století provází bilance toho, co a jak se v minulém věku událo. „*Věk, který začínal ódami na radost, představami volného člověka, jehož síly nadále nebrzdí rodové výsady ani jiná feudální pouta, vidinami všeobecného sbratřování lidí a národů ve světě volnosti, rovnosti a bratrstvím končil tísnivým účtováním. Všechny ideály se na konci 19. století mohly jevit jako zrazené anebo neuskutečnitelné iluze.*“¹³

Vše vyvolávalo apatii a pocit bezradnosti. Toto ladění zahrnovalo koncem století všechny evropské kultury, včetně těch, které se vydaly odlišnou cestou.

¹³ Alexandr LEHÁR a kol., Česká literatura od počátku k dnešku, s. 385, Praha 2002.

4. ČESKÁ PRÓZA NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ

Generace 90. let nevytvořila v próze díla trvalejších hodnot. Dyk ani Šalda neznamení v próze významnější přínos. V souvislosti s rozkvětem moderních básnických proudů vrcholí koncem 19. a začátkem 20. století tvorba starších realistických prozaiků. Alois Jirásek píše v této době velké husitské epeje a obrozenecké kroniky. Zikmund Winter dokončuje své vrcholné dílo *Mistr Kampanus* v 1. polovině 20. století. Tvorba venkovských realistů Terézy Novákové, Josefa Holečka, K. V. Raise je časově totožná s díly naturalistů Viléma Mrštíka, M. A. Šimáčka a hlavně K. M. Čapka- Choda. Zřejmě nejbližší tvorbou devadesátých let je prozaická tvorba Růženy Svobodové a Boženy Benešové.

Dramatická tvorba Ladislava Stroupežnického, M. A. Šimáčka, bratří Mrštíků a Gabriely Preissové byla ovlivněna částečně ruskými autory (L. N. Tolstoj, A. Ostrovskij).

Záslouhou Jaroslava Vlčka (1860- 1930) dostává novou podobu i literární historie. *Dějiny české literatury* (1893-1921) zdůrazňuje Vlček chápání literatury ve společenských a myšlenkových souvislostech i v demokratických tendencích.

Příslušníci generace 90. let netvořili jednotnou uměleckou skupinu spojenou společným programem a stejnými názory. Byli naopak velmi silně individuálně odlišní. „*Vedle úzkého kruhu dekadentů okolo Moderní revue, hlásající heslo umění pro umění, zdůrazňoval Šalda vždy sociální závaznost umění. Někteří mladí anarchisté však vyznávali kladné hodnoty moderní civilizace a odmítaly dekadentní nálady. Pro některé z nich platí jako označení titul Dykovy sbírky Buřiči a smíření.*“¹⁴

Na počátku století se v české literatuře prohlubovala orientace na Rusko, Francii i severní Evropu. Důležitou úlohu zde měli mravní otázky kladené hlavně z Ruska. Z mladších autorů měl poměrně velký ohlas Čechov svým uměním náznaku a prolínáním komické banality s tragickou beznadějí jak v prózách, tak i v dramatech. Tématem života „na dně“ zaujal další autor a tím byl Gorkij.

¹⁴ BALAJKA, Bohuš, Přehledné dějiny literatury I., s. 419.

Důležitý však zůstával nadále i vliv Francouzů. „*Linii českého realismu a naturalismu ovlivnila věcnost Flaubertova, úsečná drsnost Maupassantova, naturalistická „nemravnost“ Zolova. Dekadenti uctívali ironického Huysmanse*“.¹⁵ Hlavně ke konci 19. století provázel českou literaturu vliv Baudelaira, Verlaina, Rimbauda a dalších prokletých básníků. Byli často překládáni, ovšem dokonalého přetlumočení se jim dostalo až v Čapkově díle *Francouzská poezie nové doby*. Tato kniha byla vydaná za první světové války.

Vedle vlivu francouzského a ruského představovala velký zdroj inspirace i literatura severní Evropy. „*Po dřívějších pokusech o uvedení Ibsena na Národním divadle to byl až v novém století Kvapil, kdo zde prosadil dramata tohoto norského realisty a symbolisty, analytika moderního individualismu.*“¹⁶ Menší vliv měla díla Augusta Stindberga, soustředěná na intimní problémy, a novoromantické romány Lagerlöfové.

Samozřejmostí pro české autory byla znalost německých, rakouských, ale hlavně německy psané literatury v Čechách a na Moravě. Významný vliv na duchovní život měl Friedrich Nietzsche. Známý je především díky své filozofii života přesahující abstraktní rozumování, tvořivou odvahou a radostným pozemšťanstvím. „*Básnické tuláky*“, hlavně Karla Tomana, přitahovala erotická lyrika Richarda Dehmela.

Pro období devadesátých let je charakteristické názorové střetávání, prudké polemiky, umělecká seskupení, často s protichůdnými tendencemi programy a koncepcemi. Bez pochopení problematiky devadesátých let nelze porozumět moderní literatuře, zejména pak poezii dvacátého století.¹⁷

Nyní bych představila jednotlivé spisovatele blíže. Jedním z nejvýznamnějších představitelů literatury přelomu 19. a 20. století je Josef Svatopluk Machar, proslulý nejen jako významný básník, ale také jako prozaik. V próze Machar vynikl především jako fejetonista, který se výrazně zapsal do rozvoje tohoto žánru. Charakteristickým rysem jeho prací je ironie a sarkasmus. Mnohdy jsou to díla ostře polemická. Svě fejetony uspořádal Machar do knižních výborů, řazených většinou podle tematiky, například do proticírkevních (*Antika a Křesťanství, Katolické povídky*) nebo do cestopisných (*Řím*). K rozvoji memoárové literatury přispěl svými vzpomínkovými fejetony *Konfese literáta*.

¹⁵ LEHÁR a kol., *Česká literatura od počátku k dnešku*, s. 453.

¹⁶ Tamtéž, s. 453.

¹⁷ Tamtéž, s. 419.

Další autor, známý především svojí básnickou obrazotvorností, myšlenkovou hloubkou a hudebností verše je Otokar Březina. Počátky Březinovy básnické i prozaické tvorby byly ovlivněny dobovou vlastenecky zaměřenou literaturou. Znamé jsou jeho básnické sbírky například *Tajemné dálky* (1895), *Svítání na západě* (1896), *Stavitelé chrámů* (1899) nebo poslední sbírka *Ruce* (1901), ale také jeho činnost esejistická. Z esejů bych zmínila *Hudbu pramenů* (1903), což jsou filozofické eseje shrnující názory autora na význam umění, které vycházely časopisecky. Další jsou *Skryté dějiny*, které byly vydávány posmrtně. Jeho *Román Eduarda Brunnera* byl po svém publikování ve Světozoru zničen samotným autorem a nikdy se svého vydání nedočkal.

Dále bych zde ráda představila dalšího autora Josefa Karla Šlejhara. Jeho prózy spojuje naturalismus se symbolismem. Soustředil se hlavně na popis, dá se říci, že až drastických scén, ve kterých líčí, jak jsou bezbranní lidé i zvířata ničení sobectvím a zlem. Toto se odráží hlavně v raných povídkových souborech autora *Dojmy z přírody a společnost* a *Co život opomíjí* (obsahující i povídky *Ukolébavka* nebo *Kuře melancholik*). Zlo je chápáno jako absolutní mystická síla. V dalších povídkách (např. soubor *Maloměstská idyla*) nebo v románech (např. *Peklo*) opakoval Šlejhar své umělecké postupy. Povídka *Kuře melancholik* začíná idylickým obrazem dítěte na venkovském statku, které nemůže pochopit, že mu právě zemřela maminka. Otec se znovu ožení a macecha dítě začne týrat. To v důsledku nedostatku lásky vede až ke smrti. Ještě předtím se dítě skamarádí s kuřetem, které je velmi slabé. Právě v jejich osudové spřízněnosti spočívá mimořádný motiv povídky, neboť jsou oba nemilováni a vyvržení. Román se právem řadí k vrcholným dílům českého naturalismu.

K pravdě o české buržoazii měl blízko Karel Matěj Čapek Chod. Ve svých dílech *Turbína* (1916) a zejména pak ve *Vilému Rozkočovi* (1923) ukázal její kulturní ignoraci. Jeho nejrozsáhlejší práce *Nejzápadnější Slovan* (1893) a *v Třetím dvoře* (1895) nesou stopy vlivu nerudovského žánrového realismu, velmi rychle nalézají cestu k románu ztracených iluzí. Čapek Chod se také věnuje novelám. Jeho nejznámější novela *Kašpar Lén mstitel* (1908) dokonce přispěla k tomu, že je často interpretován jako představitel českého naturalismu. Záliba v grotesce, která se objevila už v díle *Nejzápadnější Slovan* a v souboru povídek *Dar svatého Floriána* (1902), vrcholí v dílech *Ad hoc!* (1919) a *Romaneto* (1920). Čapkova vrcholná díla *Antonín Vondřejec* (1915) a *Turbína* (1916) se už značně vzdalují od umělecké realizace. Čapek Chod v nich tíhne k polyfonnímu románu, kde se osud jednoho hrdiny střetává s osudem dalších postav.

Na přelomu století ovšem nebyli umělci zastoupeni pouze muži, ale i ženami. Jednou z nich byla i Růžena Svobodová. Ve svých dílech se soustředila hlavně na ženské hrdinky a na otázku jejich postavení ve společnosti. Její hrdinky jsou často zbavené iluzí i svobody (*Na písčité půdě*). Mají dvě možnosti. Buď se se svým údělem smíří, nebo se vzeprou. Volba vzpoury často vede k tragickým závěrům. Toto je zřejmé v románu *Milenky*. Povídkový soubor *Černí myslivci* (1908) se poněkud míjel s ostatními díly autorky. Baladicky laděné povídky nejčastěji popisují vášnivost mladých milenců i kouzlo beskydské přírody, která tvoří zajímavou kulisu k příběhům.

Nejen naturalistům či symbolistům patřila tehdejší literární scéna. Svě místo zaujímali i jiní autoři řadící se k dekadenci. Jedním z nich byl Karel Hlaváček. Je známý hlavně jako básník. Jeho sbírka *Pozdě k ránu* (1896) obsahuje nejen básně ve verších, ale i básnické prózy. Sběrka je plná únavy, jednotvárnosti života, beznaděje a smutku. Pozdější sbírka *Mstivá kantiléna* (1898) je symbolem vzpoury proti sociálním nespravedlnostem ve společnosti. Neméně významným autorem směru dekadence byl i Jiří Karásek ze Lvovic. Také on proslul jako básník. Jeho básnické sbírky *Zazděná okna*, *Sodoma*, *Sexus necans* se vyznačují snahou vyjádřit životní pocit zmaru a zároveň provokovat. Ve své pozdější sbírce *Ostrov vyhnanců* svou provokaci výrazně snížil a věnuje se spíše úvahám existencionálním nad marností lidské existence. Kromě básní se pokouší také o lyrizovanou prózu, v níž nezaujímá prvotní místo děj, ale obraz stavu duše. S tímto se lze setkat v Karáskově díle *Stojaté vody*. Ve svých románech se často inspiroval prostředím Prahy, zejména kostely, paláci nebo hřbitovy. Toto je patrné i v *Gotické duši*. Hlavní hrdinou tohoto románu je potomek šlechtického rodu, který trpí duševní nemocí. V pražském klášteře na Hradčanech medituje o víře v Boha a českém národu. Nakonec však zešílí. Kromě prozaika byl i kritikem. Jeho kritické studie např. *Impresionisté a ironikové* měly větší vliv, než jeho dramatická tvorba.

Jako kritik se prosadil také František Xaver Šalda. Jako tříadvacetiletý symbolistní básník uveřejnil v časopise povídku, na niž ostře zaútočil Herbenův orgán *Čas*.¹⁸ Šalda se bránil a výsledkem jeho polemických střetnutí byla významná stať *Syntetism v novém umění* (r. 1892 v *Literárních listech*), podávající pohled na situaci moderní evropské poezie. Šalda v ní vychází z pojmu francouzského esteta Hippolyta Taina *metafyzický syntetismus* jako podstaty moderní poezie. Syntetismus není pro Šaldu literární program, není manifestem školy nebo směru. „*Jest imanentní podstata, jest ideální cíl.*

¹⁸ *Čas* je listem realistů, založil na Vánoce 1886 Jan Herben, zpočátku vycházel jako čtrnáctideník, od roku 1889 vycházel jako měsíčník, měl málo čtenářů, ale měl velký vliv

Odtud nekonečný, poněvadž neobmezený jeho význam: nepředpisuje, nepřikazuje umělci jako formule třeba naturalismu Zolova (která není než osobním vkusem, povýšeným za dogma, jak pověděl správně Lemaître), ale- a v tom nejryzeji a nejvlastněji moderní- ve zbožné a bázlivé úctě k právu každé individuality umělecké a lidské- spíše naznačuje než ukazuje směr posloupné a nejúplnější Evoluce všech jejich sil v umění jediné, celé, integrální, které by (neobjektivní a samoučelná forma sobě) i proniklo i objalo Jedno i Všechno, jak snil a myslil již Goethe.“¹⁹

V prvních letech své kritické činnosti publikoval v různých časopisech a byl také členem Ottova slovníku naučného, do něhož napsal pár hesel o francouzské literatuře. V roce 1928 založil časopis *Šaldův zápisník*, ve kterém se až do konce života věnoval kritickým pracím, básním, polemikám a článkům, v nichž se vyslovoval k veřejným otázkám doby. Hlavní názory na umění vyložil Šalda v díle *Boje o zítřek* (1905). Tyto eseje jsou poznamenány nietschovským vitalismem, ale částečně i etickým a sociálním zřetelem. Umění je podle Šaldy tvoření a nikoliv napodobení, vychází ze života a obohacuje nejen život jedince, nýbrž celý kolektiv. Nejvyššími hodnotami pro Šaldu byli hloubka a opravdovost umělcova prožitku.

Domácí i cizí literární portréty, seskupené kolem problematiky romantismu obsahuje kniha *Duše a dílo* (1913). V koncepci romantismu řadí Šalda do vývojového procesu ty slovesné umělce, jejichž duchovní zaměření je v období romantismu nejzřetelnější. Do čela staví Rousseaua a nakonec pak staví Flauberta. V tomto díle také odhalil velikost básnického významu Máchy.

František Xaver Šalda se stal jediným, kdo dokázal nalézt vztah k mladé revoluční generaci po první světové válce a uhádnout mezi jejími příslušníky představitele nových uměleckých hodnot (Wolkera, Nezvala, Vančuru, Halase aj.)²⁰

Z prozaické tvorby je známý esejistický román *Loutky i dělníci boží* (1917) a soubor novel *Dřevoryty staré a nové*. Veršované drama *Zástupové* (1921) promítá dramatický rozpor mezi davem a vůdcem, mravokárná hra o nemanželském mateřství *Dítě* odsuzuje měšťáckou morálku. Motiv věčného mládí nalezneme ve hře *Tažení proti smrti* (1926).

¹⁹ Kritické projevy 1, s. 53- 54.

²⁰ Tamtéž, s. 423.

5. EVROPSKÝ MODERNISMUS

Dříve než představím jednotlivé autory, kteří se svými díly nesmazatelně zapsali do evropského modernismu, pokusím se představit pojem modernismus jako takový. Významem takových slov jako jsou „moderní, modernost, moderna“ se zabýval významný německý literární historik Hans Robert Jauss. Zabýval se sledováním jejich významu od antiky až po současnost. *„Francouzský výraz „modernité“ považoval za produkt novodobý, podobně jako německý výraz „die Moderne“ a klad je do druhé poloviny 19. století. Původní význam adjektiva „moderní“ má podle něho původ mnohem starší. Proměňoval se v souvislosti s opozity, vůči nimž byl používán: starobylý- moderní, klasický- moderní, tradiční moderní. Jauss také poukázal na významový rozdíl, jaký se utvořil mezi významy „módní“ a „moderní“.*“²¹

Kromě Jausse se zabýval významem slova modernismus také Martin Hilský ve své knize Modernisté. Sám o významu tohoto slova říká, že je možné o něm vést dlouhé spory. Dá se debatovat nejen o tom, co modernismus byl, ale také o tom, zda vůbec byl či nebyl. V estetickém a uměleckém smyslu bývá modernismus nejčastěji vymezován léty 1890-1930.

„Co na tom, že sám termín "modernismus" přímo praská a hrouť se pod tlakem disparátních významů, které musí obsáhnout? Sdílí, podobně jako "romantismus", osud termínů označujících celé kulturní epochy. Je skutečně příliš široký a vejde se do něho příliš mnoho věcí. Přesto se ho neustále používá v kulturní komunikaci a v tomto smyslu nejen reálně existuje, ale také je ho třeba. V prostoru za tímto slovem se skrývá velmi reálná a velmi významná kulturní proměna celé evropské kultury.“²²

Modernismus postupem času nabýval stále většího pozitivního významu. Modernismus je spojen se stále častější kritikou buržoazní společnosti, se sociálním hnutím a postupnou emancipací dělnictva.

Kromě literatury se modernismus projevil i ve výtvarném umění. Byl také považován jako jeden z průlomových avantgardních stylů. K nejznámějším malířům patřil Pablo Picasso, Georges Braque, Max Beckmann, Franz Marc, Paul Klee a Piet Mondrian.

Modernismus se dále projevil i v hudbě nebo v sociologii.

²¹ HAMAN, Aleš, Kontexty a konfrontace, s. 145.

²² HILSKÝ, Martin, Modernisté. Praha 1995.

Nyní se už ale budu věnovat jednotlivým představitelům v literatuře.

Za raného modernistu je považován norský dramatik Henrik Ibsen. Je známý především jako autor divadelních her. Ve svých hrách nechával odhalovat hrdiny příčiny chybných tragédií, které vyústily v jejich osobní tragédii. Soudobé náměty lze pozorovat v dramatech *Domov loutek- Nora*, *Strašidla*, *Nepřítel lidu* a dalších. Autor pracoval se třemi rovinami času- minulostí, přítomností a budoucností. V minulosti viděl vzpomínku a příčinu, která neustále zasahovala do hrdinovy přítomnosti a v budoucnosti, která žila v představách hrdinů. Rysem jeho her je i to, že postavy nejednaly svobodně, ale byly ovlivněny vnitřními podněty, které si sami neuvědomovaly.

K irským představitelům modernismu patřil James Joyce. Tento autor zejména experimentálních próz ve svých dílech použil vyprávění z prostředí jeho rodného města Dublinu. Patnáct povídek ze soukromého a veřejného života publikoval v souboru *Dubliňané*. Povídky se ale setkaly s nepochopením ze strany čtenářské obce, protože v nich poukazoval na ošklivý život v Irsku. Román *Portrét umělce v jinošských letech* s autobiografickými prvky mu předznamenal jeho vrcholné dílo *Oddyseus*. Už svým názvem a řadou motivů odkazuje k homéřskému mýtu. Osmnáct kapitol knihy je rozděleno do tří částí. Každá z nich je psána zcela jiným stylem a zachycuje určitou skutečnost z jiného úhlu pohledu. Právě proto je tato kniha řazená ke kubistickým dílům. Jednotlivé kapitoly nesou jména Homérových hrdinů a také připomínají jejich osud. Ke každé z nich je na základě vnitřní podobnosti vřazen tělesný orgán, umělecká technika, barva a symbol. Strukturu románu dotváří poznámkový aparát. Pozdější dílo *Plačky nad Finneganem* je pro čtenáře srozumitelné jen velmi obtížně.

Další představitelkou je anglická prozaička Virginia Woolfová. Stála v čele umělecké skupiny Bloomsbury. Ve svých dílech experimentovala s vnímáním času, událostí i prostoru a s jejich odrazem ve vědomí. V povídce *Skvrna na zdi* se jí podařilo roztrhnout strukturu vyprávění. Impresionistický záznam toho co je vědomí podala v povídce *Záhady v Kew*. Metodou vědomí zde zachycovala myšlenky, dojmy a pocity, které smysly vyvolávaly. V románu *Paní Dallowayová* popsala jeden den v životě stárnoucí ženy, která se připravovala na večírek pro ministerského předsedu. V roce 1927 vydala román *K majáku*, kde se pokusila také o zobrazení vypravěččina i hrdinčina vědomí. Pozorování mořských vln během jednoho dne šesti rozdílnými osobami popsala v románu *Vlny*.

K vrcholným modernistům patří i anglický spisovatel, pocházející z Ameriky, Thomas Stearns Eliot. Kromě modernistů je tento nositel Nobelovy ceny řazen ke ztracené generaci.²³

Proslulý je hlavně jako básník. Čtení jeho poezie je však poměrně komplikované a vyžaduje velkou pozornost. Za jeho života vydal více než pět set esejů, týkajících se nejrůznějších stránek uměleckého a politického života. K nejvýznamnějším patří například *Tradice a individuální talent* (1919) nebo *Posvátný háj* (1920). Větší sdělností se vyjadřují jeho básnická dramata. Příkladem těchto dramát je *Vražda v katedrále* (1935) nebo *Rodinné shromáždění* (1939).

Přední představitel anglického realismu David Herbert Lawrence je také řazen k modernistům. Psal experimentální prózu. V jeho dílech lze objevit vášně, vztahy k přírodě a mimo jiné také na vztahy mezi mužem a ženou. Z jeho děl bych zmínila román *Synové a milenci* (1913) nebo *Zamilované ženy* (1920, česky *Ženy milující*, 1935). Román *Zamilované ženy* navazuje na jeho dřívější dílo *Duha* (1915). Zatím co *Duha* je generačním románem, *Zamilované ženy* je příběhem odehrávající se v krátkém časovém úseku. Osou tohoto románu je složitý vztah dvou mileneckých párů. Zatímco se jeden rozpadá, druhý nachází alespoň částečné naplnění. Zcela mimořádného uznání se dočkaly povídky a novely, vydané samostatně nebo v souborech. Jde zejména o povídky *Panna a cikán* (1921), *Lišák* (1921), *Anglie, má Anglie* (1922), *Žena, která odjela na koni* (1928) či *Ten, kdo zemřel* (1929). Z jeho cestopisů jsou nejznámější *Příšeří v Itálii* (1916), *Moře a Sardinie* (1923) a *Rána v Mexiku* (1927).

Modernismus se neprosadil pouze v Anglii, ale také například ve Francii. Tam se k jeho představitelům řadí i Marcel Proust. Ve svých dílech se pokoušel o experimentální prózu vytvořenou metodou vědomí. Prostřednictvím vědomí vstupuje čtenář do světa nálad, prožitků a úvah hlavního hrdiny. První autobiograficky laděný román *Jean Santeuil* dopsal Marcel Proust v roce 1899, ovšem vydání se dočkal až roku 1952. Je psán v er- formě a má formu kronikářských zápisků. Základní motiv minulosti má vliv i na jeho románový cyklus *Hledání ztraceného času* (vydáno 1913- 1927). Kompozice tohoto románu je cyklická, otevírá i uzavírá ji scéna s koláčky, které vyvolávají vzpomínky. Román se skládá s několika epizod, které jsou překryty vypravěčovým

²³ Pojem ztracená generace poprvé použila americká spisovatelka Gertrude Steinová. Je to skupina amerických spisovatelů narozených kolem roku 1900, kteří ve svých dílech znázornili první světovou válku, kterou sami zažili. Typické jsou pro ně životní postoje, kterými dávali najevo nedůvěru a nesouhlas ke společnosti.

proudem vědomí. V textu chybí členění na kapitoly a odstavce. V centru románu stojí vypravěč, který v ich-formě technikou introspekce (tj. pozorováním vlastních stavů duše) vyvolává vzpomínky, které mají ozřejmit smysl jeho života.

Za zakladatele francouzské moderní poezie je považován Guillaume Apollinaire. Jeho francouzský moderní jazyk inspiroval ostatní národní literatury. Jeho tvorba je charakteristická především experimentováním a hledáním nových možností k vyjádření zkušenosti. Do světové literatury vstoupil hlavně sbírkou *Alkohol* (1913). Zajímavým dílem jsou *Kaligramy* (1918). Nejedná se pouze o básnickou sbírku, ale autor se zde pokusil o takovou formu básně, kdy jednotlivá slova nebo písmena tvoří určitý obraz. Básník tímto sblížil poezii a kubistické malířství.

K představitelům rakouského modernismu patří Robert Musil. Tento spisovatel se však nepřihlásil umělecky k žádnému estetickému hnutí v tehdejší meziválečné Evropě. Jeho cílem bylo zobrazit atmosféru společnosti, ve které se příběh odehrává. Často ve svých dílech využíval své vlastní vzpomínky, které přetvářel dle specifických literárních potřeb. Proto se v jeho díle lze setkat i s takovými jevy jako je incestní láska bratra a sestry (*Muž bez vlastnosti*) nebo homosexuální praktiky na chlapeckém gymnáziu (*Zmatky chovance Törlesse*). Jeho velkolepý román *Muž bez vlastnosti* (*Der Mann ohne Eigenschaften*) je pro svou vysokou literární vyspělost řazen na úroveň děl Jamese Joyce či Marcela Prousta.

Další rakouský modernista Hermann Broch byl nejen spisovatelem a esejistou, ale také se proslavil v boji proti fašismu. V letech 1928- 1932 vznikla jeho prvotina *Schlafwandler (Náměsíčníci)*, pojednávající o úpadku hodnot v Německu na přelomu 19. a 20. století. V letech 1933- 1936 vytvořil román *Die Verzauberung (Očarování)*. Román má dvě verze a obě vyšly až po Brochově smrti. *Der Tod des Vergil (Smrt Vergilova)* je považován za Brochův největší, tzv. lyrický román. Ve čtyřech dílech (pojmenovaných podle živlů Oheň, Voda, Vzduch a Země) líčí poslední okamžiky života Vergilia. Dílo Brocha se stalo inspirací i pro pozdější autory jako například pro Milana Kunderu či Susane Sontagovou.

V duchu modernismu tvořil i německy píšící autor židovského původu Franz Kafka. Za jeho života vyšel pouze malý zlomek jeho děl. Jedná se například o díla *Rozjímaní*, *Venkovský lékař*, *Umělec v hladovění*, povídky *V kárném táboře*, *Proměna* a *Ortel*. První publikované povídky vydané před rokem 1909 nevyvolaly velkou odezvu. Hlavními hrdiny jsou často lidé, o kterých v textu nic bližšího řečeno není. Autorův popis často připomíná spíše formu úředního protokolu. Jedna z jeho povídek, která byla

vydána ještě za jeho života, byla povídka Proměna. V této povídce autor zpracovává formou grotesky motiv odcizení. Hlavní hrdina se změní v brouka a snaží se ovládnout své nové tělo, mění stravovací návyky. Tragika jeho postavy nespočívá v tom, že se změnil v brouka, ale v tom, že i přesto cítí a myslí jako člověk. Rozumí lidské řeči, ale sám se jí domluvit nemůže. Rodina se od něj izoluje, štítí se ho. Nemají odvahu se ho zbavit. V důsledku hladovění a zranění Řehoř umírá. Všichni jeho smrt vnímají jako vysvobození.

Další spisovatel spjatý s českými zeměmi je Rainer Maria Rilke. Rilke byl významným básníkem, silně ovlivněn francouzskou dekadencí, symbolismem a moderním výtvarným uměním. V jeho prvních sbírkách se odráží hlavně vztah k Praze. Ve sbírce *Obětina denárům* (tj. domácím bůžkům) se nachází básně věnované zejména české historii i soudobým básníkům, jako byl Julius Zeyer nebo Jaroslav Vrchlický. Sbírkou, které bych zařadila k období modernismu, pochází z dvacátých let 20. století. Jsou to sbírky *Duinské elegie* a *Sonety Orfeovi*. V nich se jeho lyrika prohloubila o symbolistní obrazy s mytologickou tematikou i tematikou hledání boha, smyslu života, utrpení, lásky a smrti.

6. NARATIVNÍ POSTUPY

Generace 90. let přinesla do literatury kult subjektu a subjektivity, umění a umělce. Důvěra v tvorbu se již neposvěcuje nadosobními ideály dobra, lidskosti a krásna, jak tomu bylo v dřívější době. Postava vypravěče se v tomto období velmi mění. Typ objektivního, neosobního vševědoucího vypravěče mizí. Do popředí se dostává vypravěč, který čtenáře seznamuje s příběhem po určitém časovém odstupu. Často příběh vypráví v ich-formě, to znamená, že příběh vypráví obvykle jedna z postav, nejčastěji postava hlavní. Do příběhu zasahují prvky autobiografické a prvky autostylizace. Vnitřní monolog se stává výrazem psychologického zájmu. Autor se již nesnaží přesvědčit čtenáře o objektivní pravdivosti svého příběhu. Chce ho přimět, aby spoluprožíval a ztotožnil se s hlavním hrdinou a jeho problémy. „ *V čtenáři hledá autor přízněnou duši, oslovuje jeho obrazotvornost, počítá s jeho prahnutím po nových obzorech. Takovýchto čtenářů nemůže být dost v žádném národě, natož v národě nepočetném. Odtud zesílené úsilí spisovatelů z konce století o nadnárodní kontakty v podobě překladů, výkladů i osobních styků.*“²⁴

Tvůrčí osobnost se musí učinit viditelnou a čitelnou. Také se musí odlišit od bezpříznakového praktického dorozumívání. Básník i kritik se ocitá v roli kouzelníka.

*Nad slovo jako prostředek staví literatura devadesátých let slovo mnohoznačné, vydávající v přeneseném použití a v promluvě podobně laděné množství druhotných významů. Zviditelněný tvůrce odmítl realismus a naturalismus s jejich zaměřením na věrohodný obraz světla, jak existuje jakoby pro každého.*²⁵ Umělec odmítal časovou

motivaci příběhu. Spoléhal na náhody, intuici a instinkty, symboly, asociace a vize. Oporu hledal spisovatel v tvorbě jiných umělců, ale i v literárním kritikovi. Generace 90. let upřednostňovala spíše čas cyklický, uzavřený do dnů, roků nebo životů.

„ Na rozdíl od romantiků, kteří nad jiné fáze dne stavěli temnou noc, na rozdíl od zalíbení realistů, naturalistů ve dni s jeho viditelností všeho předmětného milovalo pokolení let devadesátých chvíle přechodu. Soumraky a rozednávání je uchvacovaly jako fáze neodvratných, byť poznenáhlych proměn od světla k temnu a naopak, jako chvíle

²⁴ LEHÁR a kol. : Česká literatura od počátku k dnešku, s. 400.

²⁵ Tamtéž, s. 401.

zostreňého vnímání. Tyto fáze času cyklického vnímali jako potvrzení svých představ o čase, v němž žili, který byl pro ně dobou přechodu a přípravy na velkou změnu.“²⁶

Výrazným rysem prózy v této době se stává silná lyrizace. Autor ve své próze usiluje o to, aby ve čtenáři vyvolal intenzivní náladu, navodil pocit. Velkou úlohu zde hraje přírodní, ale také městské prostředí. Toto není pojato popisně, jako tomu bylo například u ruchovců nebo později u realistů, ale využívá ho jako kulisu příběhu. Prostředí krajiny nebo města je protihráčem či spoluhráčem hrdiny, dokonce je dominantní složkou příběhu právě krajina. S tímto se lze setkat v díle Viléma Mrštíka *Santa Lucia* nebo také u F. X. Svobody v knize *Probuzení*. Nejvíce se lyrizace prózy projevuje v drobných prózách. Jejich ústředním motivem se stává pocit nálada nebo psychický stav. Takovým příkladem je například Šaldova povídka *Analýza*. Tato povídka se stala předmětem ostré kritiky. Avšak Šaldova reakce na tehdejší kritiku přináší zcela nový výklad poetiky nového druhu realistické prózy. „*Čte-li se třeba v první větě bronzové duby, nechtěl jsem slovem tím, podati poznatek rozumový- mně nešlo o smysl historický, konvenční, logický, nýbrž o něco zcela jiného: dáti cítit nezprostředkovanost, tvrdost a cizost počitků, jaké v šeru a přítmi doléhají na mysl nejen přirozeně neobyčejně dráždivou, ale v tu chvíli osudným rozhodnutím, zvláštním a důležitým záměrem zcela rozrušenou. A proto jsem stavěl tak celou větu, volil právě ta slova, srovnal je tak, aby ve větě samé ožila celá ta tíseň chvíle té i se vším hmotným a překážkami a nakupenými předměty stále se matoucí a v nejistotě se opakující jako nerozhodná, pochyb plna duše. A že jsem pracoval, jak se lze vyjádřiti, subjektivně a dogmaticky, a ne objektivně a historicky, je nejvlastnější podstatou této metody.*“²⁷

Změny se promítly i do vztahu mezi poezií a prózou. Verš se na jedné straně prozaizoval, na druhé uvolňoval. Právě vznik volného verše obohatil možnosti poezie v jejím dalším vývoji. Ve velké míře se rozšiřovala próza básnická. Vysokou frekvenci zaznamenala báseň v próze, jež se pak také často objevovala ve 20. století.

Za prostupnosti lyrického epickým pookřála lyricko-epická báseň neboli poema. Předchozím příkonem k epické objektivitě bývala například u Adolfa Heyduka redukována až jen na pouhý příběh vyprávěný vázanou řečí. V té podobě jí odmítal mladý O. Březina. Největší dobrodružství současného člověka shledával v jeho duši, snil o lyrickém eposu a tíhl k němu. Všestrannější A. Sova však pro svou generační zpověď poemu uzpůsobil. V polemické návaznosti na román Arna Garboga Umdléné duše

²⁶ LEHÁR a kol., *Česká literatura od počátku k dnešku*, s. 401.

²⁷ ŠALDA, František Xaver, *Kritické projevy 1*, s. 472.

nazval svou několikadílnou poemu *Zlomená duše* (1896).²⁸ Smysl pro symboly a mýty přinesl v devadesátých letech pohádku. Ovšem pohádka měla tehdy jiný význam než dnes. Nerozuměl se jí pouze výpravný epický žánr. Pojem se využíval i v oblastech publicistiky jako synonymum pro vytoužené, neskutečné, tušené nebo sněné. V souvislosti pohádkou bych ráda zmínila osobnost Václava Tilleho²⁹, který se zasloužil o první vydání knihy Karla Jaromíra Erbena *České pohádky* (1905). Kromě pohádek pro děti tvořil Tille i pohádky pro dospělé. Mezi nejznámějšími bych zmínila *Strnadovy povídky* nebo *Pohádka o třech tovaryších*. Zvláštním typem bylo spojení s hudbou. K dílu J. Zeyera *Radúz a Mahulena* napsal hudební doprovod J. Suk.

Prestižním žánrem pro modernu však zůstával prozaický román. „*Tento zájem o románový žánr je úsilím o syntetické zobrazení světa, dosud zachycovaného převážně v empiricky založených sondách.*“³⁰ Je úsilím o zobrazení člověka ve společenských a rodových vazbách, jako člena kolektivu. „*Byl minimálně dějový. Žil souvztažností postavy a prostředí. Jeho hrdinové vynikali schopností prožívat prostory krajín a měst. Takovými „malířskými hodnotami“ se vyznačují kupříkladu románu V. Mrštíka, hlavně *Santa Lucia a Zumři*. Jindy jsou zase prostory jen více či méně prokreslenou kulisou pro dlouhé rozhovory postav, jež se přou o dobově politické a filozofické problémy (v *Ivově románu* a ve *Výpravách chudých A. Sovy*, v *Konci Hackenschmidově V. Dyka*, v *Milenkách R. Svobodové*)“³¹*

Dalším žánrem, který se v této době prosazoval, byla povídka. Ta však našla své uplatnění spíše v novinách a časopisech.

²⁸ LEHÁR a kol., *Česká literatura od počátku k dnešku*, s. 402.

²⁹ Václav Tille byl knihovník, učitel, divadelní kritik, spisovatel, je známý také pod pseudonymem Václav Říha

³⁰ MOLDANOVÁ Dobrava, *Česká literatura v období modernismu*, s. 23, Univerzita Jana Amose Komenského Ústí nad Labem 1993.

³¹ LEHÁR a kol., *Česká literatura od počátku k dnešku*, s. 402.

7. SOVA JAKO PROZAIK

Lyrika se u Sovy neprojevila pouze v jeho poezii, ale také v jeho prózách. Pro převážnou část prózy let osmdesátých a devadesátých bylo příznačné hromadění detailů, nevěrohodná motivace, šedivá popisnost, žánrové figury a pestrý děj. Antonín Sova ve svých románech a povídkách oprošťuje fabuli a zaměřuje se na citovou stránku člověka, který ztrácí možnost projevit se ve společenském životě, je nucen žít v osamocení, ztrácí jistotu plynoucí z pevného společenského zařazení.

Hrdinové prvních próz jsou hrdinové, kteří se nejsou schopni asimilovat v měšťanském prostředí. „*Postavy intelektuálů soustřeďují k sobě děj natolik, že má vlastně funkci pouhé ilustrace jejich činů a myšlenek. Nutným důsledkem tohoto soustředění se na problematiku tápajícího, pasivního individua, zejména jeho citového rejstříku, má za následek rozložení prozaického tvaru, jeho lyrizaci a subjektivizaci.*“³² Sova se snaží dávat do svých textů aktuální otázky politické, kulturní a umělecké. Nejčastěji se s nimi můžeme setkat ve formě debat.

První povídky otiskl Antonín Sova už roce 1885. Sám autor pokládá svůj první svazček *Próz* (1898, rozšířeno v *Povídkách a menších črtách*, 1903 a v *Kastě živořících a jiné próze*, 1924) za doklad bojů o prosazení nového umění. Některé povídky ovlivňovány silným vlivem psychologického realismu, jiné povídky byly pokusem o básně nálady v próze. Jiná část povídek je charakterizována jako napětí mezi vypravěčským objektivismem a subjektivními pocity. Z pohledu dobové kritiky si František Xaver Šalda cení více povídek než románů, kterými je spíše zklamán. „*Objektivace epická podařila se Sovovi v románové větvi jeho tvorby jen nedokonale; a s tím souvisí, že se nedobral ani nového epického tvaru románového. Jeho romány jsou lyricky impresionistické, mají leckterou detailovou krásu, ale nemají ani nutného vnitřního dramatického jádra, ani pravé epické stavebnosti.*“³³

³² BRABEC, Jiří, Dějiny české literatury III. , s. 538.

³³ ŠALDA, F. X.: „Některé problémy sovovské“. Šaldův zápisník VI. Praha: Československý spisovatel, 1993, s. 196.

7.1. IVŮV ROMÁN

Prvním románem Antonína Sovy je Ivův román. Autor ho napsal v roce 1902. Autor je svým románem nadšen, reakce kritiky však tak přívětivá není. Sova později napsal do svého příspěvku v Rozpravách Aventia: „*Neměl být nic jiného než lyrickou básní v próze. Hlavním obsahem knihy je čistá, naivní a nezkušená láska. Domácí duše mladého, nezkušeného hochy dřív, než ještě vstoupil do života. Vše, co Ivo koná, je stále ještě pokračováním a jako pod vlivem stísněnosti, dob strádání a snů, z nichž se pomalu vybírá.*“³⁴

Stejně tak jako ve Výpravách chudých, i zde pracuje Sova s retrospektivou, a to hlavně na začátku románu. Tady autor seznamuje čtenáře se sestrou Iva Hanou, která se vdává za bohatého statkáře Dvořáka. V okamžiku, kdy hlavní hrdina dokončí v Praze studium práv, vrací se zpět do reality a sestru Hanu odjíždí navštívit na zámek ležící v Jižních Čechách. Při cestě ve vlaku vzpomíná na mládí, na život nejprve na malém, později i ve velkém městě.

Promluva románu má jinou stylizaci. Častěji než řeč přímá se zde objevuje řeč nepřímá. Tím však nechci říci, že by přímá řeč v textu zcela chyběla. Je to právě ona, která způsobuje větší napětí a gradaci románu. Nezastupitelnou roli mají v textu i vnitřní monology, které jsou pro toto období moderny typické. Samotnému vypravěči příběhu slouží právě k rozmlouvání se čtenářem.

Kromě Iva, hlavní postavou tohoto románu, zde vystupuje i jeho milénka Štěpánka. Kdybych se podívala na dobu, ve které se děj odehrává, čili na 19. století, došla bych k závěru, že postavení ženy v tomto období bylo velmi rozdílné s dneškem. Ženy v 19. století jsou velmi často vlastenkami a stojí po boku svých mužů. Z hlediska dobových norem jim není dovoleno se jakkoli vzepřít proti společenským pravidlům nebo do společenského života dokonce zasahovat. Toto ale není příklad Štěpánky. Muž pro ni již není pánem, někým kdo by jí byl nadřazen, ale stává se rovnocenným partnerem. Byť se na začátku knihy Štěpánka jeví jako naivní dívka, ukáže se být nakonec daleko rozumnější než samotný Ivo. Stejně jako ostatní hrdinky žijící v tomto období má i své touhy a sny. Jejím největším snem je stát se slavnou umělkyní.

³⁴SOVA, Antonín, K novému vydání Ivova románu, Rozpravy Aventia 2, 1926- 1927, č. 2 , s. 17-18.

Rozdíl mezi těmito dvěma postavami je z knihy patrný. Zatím co Ivo se stává snílkem a odmítá se jakkoli bouřit proti tehdejší společnosti, Štěpánka díky svému velkému snu stát se slavnou se proti dobovým konvencím staví velmi zřetelně. To je hlavní příčina toho, proč jejich vztah nemůže být nikdy naplněn. Ivo se časem mění na egoistu, který chce mít Štěpánku sám pro sebe, avšak nedokáže mít pochopení pro její touhy.

Pro tvorbu v této době bylo příznačné, že se autoři se svými hrdiny ztotožňovali a dokonce jim propůjčovali vlastní myšlenky. Zajímavostí je, že je Sova propůjčil nejen Štěpánce, ale také Ivovi. Stejně tak, jako hlavní hrdinové se i Antonín Sova mnohokrát cítil společností příliš nepřijímán či dokonce nepochopen.

Iva nechá autor promlouvat o krásách přírody, které tvoří významnou kulisu příběhu, jako tomu bylo například i v autorově dalším románu, vydaném o rok později, *Výpravy chudých*. Kulisa krajiny v románu slouží hlavně jako místo pro dlouhé rozhovory postav, které se přou o dobové politické či filozofické problémy. Příroda je pro samotného hrdinu, a vlastně i pro Sovu, místem odpočinku. Místem, kde se nachází klid k utřídění myšlenek, přináší lásku, ale také dává zapomenout na minulost. Významným dějištěm románu je i zámek. Jeho interiér je popisován zejména ve třetí kapitole. „*Pokoj ten byl veliký, odloučený od hostinských pokojů a sousedil s prostornou předsíní, v níž umístěn byl billard s tágy, stojany na pušky a skříně nějaké, na nichž stál vycpaný krahujec, výr a lasička. Všude jelení parohy, staré pušky a zbraně.*“³⁵ Zámek je popisován jako místo, kde mladí intelektuálové polemizují nad současným uměním v hudbě, literatuře, politické situaci i dějinách.

Jednotlivé postavy patří spíše k maloměstským lidem, kteří jsou znuděni nebo znechuceni tehdejším životem. Nejprve bych se zaměřila na starého profesora, který s Ivem velmi často polemizuje o umění. Z jejich společného dialogu je však zřejmá jistá skepse. Podkladem pro mé tvrzení by se stala pátá kapitola, kde starý profesor s Ivem rozmlouvá o tom, že umění místo toho aby vzkvétalo, spíše k úpadku. Navíc Ivo s přítelem literátem polemizuje o již dávno zaniklém manifestu české Moderny, který byl prosazován v říjnu v Pelclových Rozhledech. Samotného manifestu se zúčastnil také Sova, z tohoto důvodu lze říci, že i tuto myšlenku propůjčil hlavnímu hrdinovi samotný autor. Myšlenka o úpadku umění se projevovala i v povídce *Desinfekční století*.

Jako další postavu bych uvedla virtuóza, který stejně jako starý profesor s Ivem často polemizuje. Veškerý svůj neúspěch přičítá příliš zmodernizovanému a snadno

³⁵ SOVA, Antonín, *Ivův román*, s. 38.

ovládnutelnému lidstvu. I zde se ozývá autorův názor s tím, že lidé v tomto období berou staré umělecké hodnoty na lehkou váhu. Neméně zajímavou postavou je i Donát. Věčně opilý muž, který zastává názor, že za všechny problémy může špatná společnost. Je však zřejmé, že mezi výše uvedenými postavami hrají velkou roli přetvářka a iluze. Zatímco navenek působí jako vyrovnaní jedinci, uvnitř se snaží, byť neúspěšně, bojovat proti tehdejší společnosti.

Ivův román vznikl na přelomu 90. let. Právě tato doba, jak už je v tomto románu patrné zejména v dialogu mezi Ivem a starým profesorem, přinesla řadu změn v současném umění, politice i společenské situaci. Byť se ne zcela jasně v knize neobjevují motivy plné ztrpklosti a zklamání je otázkou, na co chtěl sám Sova dílem poukázat. V první řadě je to především fakt, že se autor cítil ukořistěn v minulém, tedy starém století. Kniha je bolestným voláním o vymanění, útěk z tohoto světa. V nadcházejícím století shledává možnost lepší budoucnosti, možnost, která bude příznivější ku prospěchu umělců.

7.2. VÝPRAVY CHUDÝCH

Výpravy chudých, s podtitulem Z kroniky osamělého studenta, jsou druhým pokusem Antonína Sovy o román. Přestože kniha vychází roku 1903, její děj je opět zasazen do 90. let 19. století. Stejně jako v Iovově románu, i zde nacházíme velkou část autobiografických prvků. Dalo by se říci, že mnohem více, než právě v Iovově románu. Výpravy chudých jsou příběhem chudého studenta a jeho blízkých přátel. Antonín Sova ve svém díle přibližuje základní mravní otázky této doby a nastiňuje i autorův vztah k tehdejší Praze.

Jedním z hlavních témat této knihy jsou vztahy mezi bohatými a chudými lidmi. Toto tvrzení lze doložit ve čtvrté kapitole: „*Proč jsou tito bohatí a proč jiní příliš chudí? Pan Ježíš byl také chudý, jak říkali ve škole. V jeslích měl kolébku, ale byl prý z královského rodu. Že přicházeli králové a dávali mu dary, to dalo se asi jen proto, že to byla dávno zvěstovaná, světová událost, taková událost, o které hned věděl celý svět, jinak by si ho byli ani nevšimli.*“³⁶ Kromě těchto rozdílů ve společnosti si autor všímá i dalších témat jako jsou rodinné vztahy, ale hlavně se zaměřil i na problematiku moderní doby.

Hlavními hrdiny Výprav chudých se často stávají lidé, kteří jsou izolováni od společnosti nebo lidé, kteří žijí v chudobě a jejich společným cílem je vymanit se z rukou společnosti, do které se mnohdy ne vlastní vůlí, ale spíše násilím dostali. K uvědomění situace dělníků v knize postačil jeden příklad a to postava Karla. I tento hrdina je zavalen silícím vlivem společnosti, ocitá se často v otázkách osobní existence a své problémy řeší alkoholem.

Ani tady autor nevynechal hlavní město Prahu. Na tu nahlíží jako na místo, které dovoluje žít volněji než venkov, kde se hlavně díky další postavě, Lublichovi, mění lidé na otroky. Lublich, bohatý kupec, zbil Jeníka do krve. Přišel četník a vyhledává svědka této nešťastné události. Zde autor poukazuje také na lhostejnost lidí, kteří nic neviděli, přitom událost všichni se zaujetím pozorovali. „*Nikdo neprotestuje. A ti, kdo vše viděli, za přivřenými dvířky, šeptají jen tiše s nově přišedšími, ale nahlas nepřiznává se nikdo, co viděl. Jenom každý je v duchu přesvědčen- a celý zástup je přesvědčen, že kupec hrozně zmrzačil Jeníka, ale že nikdo nic neví.*“³⁷ Vesnice je v knize spíše popisována jako místo bolesti, neshod a nešťastných událostí. Jednou z nešťastných událostí byla i smrt Rudolfovy matky, kterou si dává mladý hrdina za vinu. Myslí si, že matka zemřela

³⁶ SOVA, Antonín, Výpravy chudých, s. 31.

³⁷ Tamtéž, s. 76.

jen proto, že odešel studovat. Kdyby prý býval zůstal doma, tak by se to jistě nestalo. I tento pocit viny se nachází u samotného Sovy. Nachází se zde řada autobiografických prvků ale i odlišných prvků. Doba úmrtí matky byla jiná. V 10. kapitole se Rudolf zmiňuje, že jeho matka umřela, když mu bylo 18 let. Sovův otec svou manželku pohřbíval v době, kdy mladému Antonínovi bylo 15 let. Skutečné pak zůstává jméno macechy. Stejně jako v knize, tak i reálném životě se jmenuje Sabina.

Jak už jsem zmínila v Ilově románu, i zde jsou četné monology postav. Nejvíce patrné jsou hlavně u samotného hrdiny. Skrz tyto monology autor umožňuje nahlédnout do myšlenkového světa jedince, do jeho radostí i trápení. Na svůj věk přemýšlí Rudolf mnohdy až filozoficky. Hlavním záměrem těchto monologů je oslovit čtenáře. Vyskytuje se zde řeč přímá i polopřímá. Autor často používá interpunkci, trosečky nebo pomlčky. Ve velké míře je v textu zastoupená i kurzíva, kterou autor odděluje známé a moudré myšlenky či dialogy.

V tomto románu je zřejmé, že autor pracuje s retrospektivou. V prvních kapitolách se čtenář ocitá v prostředí, ve kterém Rudolf žije, později ovšem dochází ke změně a Rudolf se ohlíží za událostmi, které ho zasáhly. K jedním z nich patří i smrt Jeníka. „*Nikdo nic nezví, že přišla smrt. Odnese duši a tělo nechá. Duši odnese ve své šeré, mlhavé roušce a posléze ji pust, aby letěla vysoko, odkud není vidět lidí ani země. Lidé nebudou mít vědomosti o ztracené duši. Neboť duše odletěla se země.*“³⁸

Na přelomu devatenáctého a dvacátého století vzniká velký zájem o sociální román. Výpravy chudých však nejsou společenským románem. K prvkům sociálního románu patřila obvykle vzpoura, stávková akce nebo spiknutí jako projev odboje vůči tehdejšímu poměru. Tyto prvky ve Výpravách chudých zcela chybí. Lze je najít například u Emila Zoly a jeho *Germinalu* či u Antonína Staška *V temných vírech*. Rudolf se totiž nepřidá k žádnému studentskému protestu ani k dělnickému hnutí. Rudolf za nic nebojuje. Než, aby se potýkal s nesouhlasem a existencionálními problémy, tak před nimi raději utíká. Ani zde se však příliš nesnaží, protože vše co se mu podaří získat, tak je vlastně zásluha jiných osob. Díky doktoru Havlovi dostane práci v Encyklopedii, kde má za úkol třídit slovníková hesla. Do tohoto slovníku přispívá i doktor Havel. Kromě doktora Havla potkává v Praze i jiné osobnosti, jako byli literární kritik Vávra, spisovatel Sviták či herec Rubín.

Autor se na osudu hlavního hrdiny a jeho rodiny pokusil o vykreslení současné situace.

³⁸SOVA, Antonín, *Výpravy chudých*, s. 77.

Antonín Sova je známý ve své básnické činnosti především jako představitel uměleckých směrů, které zde vznikali v době, kdy sám tvořil. Také do této knihy začlenil prvky impresionistické, realistické a symbolistní. V duchu realismu jsou v textu popisovány hlavně nálady samotných postav, a to v době, kdy se hrdinové ocitají zcela šťastni nebo naopak zahaleni do smutku.

V knize se neřeší pouze rozdíly mezi chudými a bohatými, značná část je také věnována tématům milostným.

Nyní se zaměřím na vzájemné vztahy mezi jednotlivými postavami. Jeden z nejdůležitějších vztahů, které velmi ovlivní Rudolfův budoucí život, je vztah mezi ním a jeho otcem Martanem. Rozchází se ve zlém proto, že se Martan rozhodl oženit se po smrti své první ženy (matky Rudolfa) s Lublichovou sestrou Sabinou. Myslí si, že se jeho otec chce oženit jen kvůli penězům. „*Tam, kde matka lopotila a umírala, tam kde matka milovala a své srdce dělila, tam nesmí přece vkročiti nikdo menším srdcem a vtíravějšími zlatáky.*“³⁹

Své problémy s otcem řeší hlavní hrdina útekem. To mělo i svou světlou stránku, kdyby Rudolf neodešel, nesetkal by se s Lídou. „*A když Rudolf usednuv ke stolu, poznal v příchozí Lídu, asi o několik roků starší jeho sestry, zachvěl se s pocitem něčeho znovu probuzeného, nač tu a tam zapomínal, a přec někdy tak často vzpomínal.*“⁴⁰ Dialog, který mezi sebou vedou, je naivní, pošetilý a mladý. Často se při společném dialogu vrací k myšlence: nebýt jako ti druzí. Rudolf o budoucnosti jejich vztahu přemýšlí, a nejlepší možnost vysvobození nachází ve svém odchodu. Tímto svým činem motivuje k odchodu i Lídu. Je nutné podotknout, že Lída se svým odchodem snaží utéct z reality všedních dní. Je to právě ona, která vysloví žert, že je stejně jako odchod Rudolfa, je i její odchod jako výprava chudých.

Po smrti otce a ztrátě Lídy mu zbývá jen jeho mladší sestra Helena, kterou odvádí sebou do Prahy. Tady děj končí. Je tedy zřejmé, že dílo má otevřený konec, kde autor nechává možnost pro fantazii čtenáře.

Stejně jako v mnoha dílech Antonína Sovy má své nezastupitelné místo i příroda. Stejně jako v Ivově románu je příroda spíše kulisou. Jakmile se ocitá příroda osamocená, stává se temnou, nevýraznou. Avšak jakmile jsou v ní postavy, stává se živou a barevnou. Román díky ní získává melancholický nádech. Je vykreslena jako smutná a radostná zároveň. Pláče nad ztrátou otce, ale také dokáže opěvovat lásku mladých milenců.

³⁹SOVA, Antonín, *Výpravy chudých*, s. 112.

⁴⁰Tamtéž, s. 174.

7.3. O MILKOVÁNÍ, LÁSCE A ZRADĚ

Kniha *O lásce milkování a zradě* byla vydána roku 1908. Je souborem silně lyrizovaných povídek, ve kterých převládá tragické nedorozumění, zklamání a bolestná ironie.

Hlavní hrdinové jsou nejčastěji lidé izolovaní od společnosti, žijí pouze svým osobním zálibám a vášním.

Je to kniha, která pojednává o nedorozumění mezi jednotlivými postavami, nejvíce pak mezi mužem a ženou. V knize se vyskytují motivy hlavně symbolistické, které autor používá jako nepřímé vyjádření skutečnosti. Skutečnost je symbolistu nejednoznačná. V symbolismu nejde o jednotlivé užívání symbolů, ale o jejich řetězení.

V některých povídkách se vyskytují i autobiografické prvky. Jako příklad autobiografického prvku bych uvedla smrt matky v povídce z druhého dílu *O krásné přítelkyni a dobách smutku*. Vyskytují se zde však také povídky, které jsou psány ich formou. Což znamená, že vypravěč se současně stává i hlavním hrdinou. Tyto povídky jsou spíše vzpomínkami. Toto je zřejmě například v povídkách: *Vallium vallis* nebo *Vzpomínka na pohřbený sad*.

Autor se nevyhýbá ani přírodním motivům, které dokreslují samotný děj. Stávají se spíše kulisami, spoluhráčem nebo protihráčem hrdiny. Někdy se právě v těchto povídkách s

tává příroda dominantní složkou celého příběhu.

Hned v první povídce *Herec a nadšení* je jedním hlavních záměrů autora postihnout situaci v tehdejšímu umění. Období moderny znamenalo pro umělce změnu. A to hlavně v dosavadních narativních postupech, jak jsem již zmínila v teoretické části mé práce. Umění se stávalo něčím umdlévajícím a autor shledává naději na záchranu umění právě v mladých lidech, kteří přijdou společně s novým stoletím.

Na následujících stránkách bych se ráda zaměřila na podrobnější interpretace próz Antonína Sovy.

7.3.1. O MILKOVÁNÍ, LÁSCE A ZRADĚ I. DÍL

První povídka se jmenuje *Herec a nadšení*. Jak už sám název napovídá, hlavním hrdinou zde bude herec, který se navrácí do svého rodného města, kde ho všichni poznávají. Povídka je napsána er-formou. Důležitým momentem v této povídce je setkání hlavního hrdiny s mladou a naivní dívkou, která obdivuje umělce a touží se stát slavnou. Tento motiv se objevuje i v Sovově pozdější povídce *Gábovo vybočení*. Stejně jako v této povídce vidí mladá dívka pouze tu slávu tohoto povolání. Herce toto setkání posílilo. „*Mítí mladou, slepou, bezohlednou, nikým neubíjenou odvahu, toť vše. Toť tajemstvím veškerého úspěchu a síly k předržení krisí i dosažení nových možností v rozvoji umdlévajícího již umění.*“⁴¹ Zde se promítl motiv strach z upadajícího umění a víra v to, co nové století přinese. Do mladých lidí jsou vkládány naděje, že to budou právě oni, kdo posílí umdlévající umění.

Když manželství umíralo je druhou povídkou této knihy. Také tato povídka je napsána er-formou. Hlavním motivem se zde stává mužova touha po zábavě, nechápe proč je jeho žena tak uzavřená. „Umírání manželství“ spočívá v rozdílnosti povah. To, že hrdinka žije ve vlastním světě, dokáže čtenář pochopit. Nedokáže se totiž zbavit myšlenek na svojí bývalou lásku. Po čase se s ní opět setkává. Hrdinka rozhodně není příklad Štěpánky z Ivova románu, aby šla za svými sny. V této povídce představuje hlavní hrdinka spíše ženu, která se nechá snadno ovládat svým mužem. Její tragickou vášní je vracet se neustále k muži a něco od něho očekávat. Manžel jí řekne, že by bylo lepší odejít, ona však nevidí důvod. „*Nechtělo se jí odtud, ač se bála. Nevěděla, proč se jí nechce odtud, ale bylo jí bolestno ztratit toho, kdo měl pro ní vždy aspoň takovéto porozumění blázna.*“⁴²

Nakonec poslechla svého manžela, ostatně stejně jako vždy. Povídka měla být jakýmsi odbočením z tehdejšího zlého světa. Čtenář se tu nesetkává totiž s motivy, které by pro tuto dobu byly běžné, jako byly boje proti aristokracii, nebo návraty k přírodě. Autor zde odkrývá spíše myšlenky hlavních hrdinů, což přispívá k lyričnosti povídky. Samotný Sova už se zde nesnaží o to, aby své čtenáře přesvědčil o pravdivosti svého příběhu, spíše se snaží o to, aby spolu s hlavními hrdiny prožíval jejich problémy.

⁴¹ SOVA, Antonín, Herec a nadšení, in: O milkování, lásce a zradě, s. 11.

⁴²SOVA, Antonín, Když manželství umíralo, in: O milkování, lásce a zradě, s. 25.

Třetí povídkou z knihy *O milkování, lásce a zradě* je **Cicisbeo**.⁴³ Vystupují zde tři hlavní postavy, Hana, její manžel Nyklas a Denk. Hlavní motiv této povídky je pocit osamění Nyklasovy manželky Hany. Často se cítí nepochopena manželem. Své starosti řeší útekem. Přítomnost Denka se pro ni stává naplňující v tom smyslu, že k ní je více pozorný než její manžel. „*Pro něho musila každý den o jedenácté přejíti po nábřeží. Pro toho musila lháti svému muži i ostatním svým přátelům.*“⁴⁴ Když se hlavní hrdina o nevěře své manželky dozví, spíše se uzavře do sebe. Autor pak samotného hrdinu nechává o celé situaci přemýšlet. Ani v této povídce nechybí tedy velká lyričnost příběhu. „*Pak se ubíral sám na stranu zcela opačnou, pohvizduje si. A měl slzy v očích.*“⁴⁵ Nakonec tedy zůstává zcela opuštěn, ten, který pro svou práci zanedbával svou ženu. Je však už pozdě to napravit.

Čtvrtou povídkou je **Rajka erotická**. Hlavním motivem se zde stává opět zrazená láska. Do povídky pronikají i prvky symbolistní. Symbolismus je směr, který přinesla právě moderna. Právě v jejím období se rozvíjely umělecké směry jako například dekadence, impresionismu, vrcholí realismus a naturalismus.

Nyní bych se zaměřila na prvky, které v textu převládají a to jsou prvky symbolistní. Symbol podzimu je zde znázorněn jako osmnáct let jeho bývalé lásky. Lze tedy říci, že autor pracuje s retrospektivou, jelikož zde vzpomíná na svojí bývalou lásku. Motivem, který vyvolává v myšlenkách hlavního hrdiny vzpomínku na svou starou lásku, se stává slavík.

Podzim u autora vyvolává melancholickou náladu, která mu přináší i chorobný stav způsobený právě láskou. Oproti tomu jaro autor vnímá jako symbol nových začátků. Jaro je obdobím, kdy i hlavní hrdina této knihy Zikmund cítí uzdraven. Symbol podzimu se u Sovy objevuje například v básni *Když ona přišla na můj sad*.

Autor čtenáři také umožňuje nahlédnout do vnitřních pocitů samotného hrdiny. Objevují se zde i monology hlavního hrdiny. Ten, nechápe, jak může milovat ty, ke kterým jí nikdy nic nepoutalo. Milování se pro hlavního hrdinu stává synonymem pro zradu. „*Ale to, co milujeme, nás vždy zradí. A to, co nejvíc milujeme, zničí nás na dobro. Je to jako oheň, do něhož se vrháme se vztaženými rukama, myslil si, abychom objímali v něm, co*

⁴³ Cicisbeo je slovo z italského označujícího společníka dámy, kavalíra.

⁴⁴ SOVA, Antonín, *Cicisbeo*, in: *O milkování, lásce a zradě*, s. 35.

⁴⁵ Tamtéž, s. 37.

*dávno pro nás neexistuje.*⁴⁶ Rajku přirovnává ke své ženě. „Nuž ano- erotická rajka, žena s chorobnou vášní.“⁴⁷

Zvláštní místo v této knize zaujímá povídka **Podzimní lidé**. Povídka je plná iluzí a doufání o lepším světě. Promítl se sem tedy i Sovův vztah k tehdejšímu světu, kdy lidé žijící ve starém století, doufají v to, že svět ve století následujícím bude lepší. Povídkou čtenáře provází dva lidé, muž a žena. Muž se vydává za oprávce Boha, který cítí potřebu stát se apokalypsou, tím, co zachrání lidstvo. Ženě namluví, že je to právě on, kdo může zachránit nejen jí, ale i celé lidstvo. Svým steskem, bláznovstvím, snad i vírou v lepší svět a hlavně v onoho muže, se žena stává duševně chorou a osamělou postavou. V naprosté beznaději se žena rozhodne hledat svůj nenaplněný ideál právě v tom muži. Díky své přílišné víře v lepší svět se stává pomatenou a také se pokouší o sebevraždu.

Další povídka s názvem **Kvido** se odehrává v prostorách barokního zámku, kde žije starý člověk s jeho dvěma syny, Ottou a Kvidem. Oba studovali, ale ani jeden nebral studium příliš vážně. Autor věnuje velkou část vykreslení charakteru zejména u hlavního hrdiny Kvida. I zde se proniknutí do tajů duše hlavního hrdiny stává známkou toho, že jde o modernistické dílo. Kvido je člověkem chorým, bledým a zamklým. Často stojí u okna a po něčem neznámém touží. Jediné s čím se setkává, je nepochopení ostatních lidí. Po přečtení této prózy je však zcela jasné, po čem toužil. Bylo to právě ono pochopení ze strany druhých. Pochopení Kvido nalézá pouze u jedné ženy, kterou si přiveze domů. Otec jí nepřijímá s velkým nadšením, dozvídá se, že je to nevěstka. I reakce okolí není příliš přívětivá. Stejně tak jako dnes, tak i na přelomu 19. a 20. století se společnost proti nevěstkám stavěla nepřívětivě. Farář o Kvidovi prohlásí, že zná jen dva extrémny: erotiku a knihy. Ovšem neuvědomuje si, že právě knihy jsou hrdinovi největšími přáteli. I v knihách se dá nalézt mnohdy větší pochopení, než v okolním světě. Na konci povídky Kvido umírá. Po jeho smrti si bratr kupuje knihy z piety k němu, ale sám je nečte.

Sedmá povídka z knihy má název **Vallium vallis**. Na rozdíl od předchozí povídky nás děj zavádí znovu do přírody, kde si hlavní hrdina prohlíží jemu velmi známou krajinu z dětství. Povídka je psána ich-formou, což je pro toto období velmi typické. Lze také tvrdit, že do samotné povídky pronikají i přírodní motivy. Příroda zde představuje místo, kam se hlavní hrdina rád vrací. Dalším prvkem, typickým pro tuto dobu, je práce

⁴⁶ SOVA, Antonín, *Rajka erotická*, in: *O milkování, lásce a zradě*, s. 41.

⁴⁷ Tamtéž, s. 50.

s retrospektivou. Autor s ní pracuje zejména při vzpomínkách na své první lásky. „*Takové neurvalé jsou první lásky. Nic není v nich vyrovnaného, nic schopného dlouhého života.*“⁴⁸

Při svých cestách se zastavuje nejdříve v myslivně, kde do děje pronikají vzpomínky na jeho otce. Poté se zastaví také v krčmě. V této povídce lze pozorovat vzájemné vztahy mezi národy. I toto téma se stává v dobovém kontextu přelomu 19. a 20. století stává důležitým. „*Slabý chycený v pytli hlásá mroucíma očima evangelium. Marně tak prosí Polák v pytli Němce. Marně Slovák v pytli Maďara. Marně všichni štvaný pronárodové v pytlích těch, kdož je zaskočili.*“⁴⁹

Dále se setkává se svým přítelem Antošem. Autor popisuje jeho pocity, proto se povídka stává lyrizovanou. Ve vnitřním světě této postavy se prolíná zároveň zamilovanost i pocit beznaděje. Antoš zamilován do mladé slečny Elis. Ta své srdce již dala drogistovi. Po návštěvě Antoše už žádnou návštěvu hlavní hrdina nepodnikne. Když vychází ze svého údolí, hlavou mu zpívá: Vallium vallis, Vallium Vallis i vlak tímto otrásá. Odjíždí do Prahy a na stejném nádraží vidí Elis s drogistou. I na konci této povídky daly by se najít prvky shodné s životem Antonína Sovy. Stejně tak jako hlavní hrdina vypravěč se vrací z rodného kraje do Prahy a naopak, tak i Sova se do svého rodného údolí často a rád z Prahy vracel.

Další povídkou této knihy je **Jeho paní Eckermannová**. Ústředními postavami této povídky se stává literát a žena Kamila, kterou nazývá paní Eckermannovou. Na přelomu 19. a 20. století převládají obavy, co bude s uměním dále, jak se bude vyvíjet. Společně si spolu povídají o cílech umění a pohnutkách básnického díla. Paní Eckermannová byla literátovou naivní láskou, stejně jako všechny jiné. Pokládá mu asi sto otázek, on však odpověděl jen na jeden problém. Často spolu mluví o literatuře. Literatura se bude zabývat podle hlavního autora také nalézáním nových a lepších forem života. Z jejich rozhovoru je tedy patrné, že se mnohdy Sova se samotným hrdinou ztotožnil, neboť mu propůjčil svou víru v lepší budoucnost literatury. Paní Eckermannová napomíná básníka za jeho dopisy, které jsou prý velmi kritické a že takhle si jejich společný deník nepředstavuje. „*Vymyslila jsem si pro uchování něčeho prchavého denník. Tam je možno ukládati stíny lásky jako květiny do herbáře.*“⁵⁰ Láska paní Eckermannové je naivní, zároveň si však uvědomuje, že je velmi prchává. Chová k literátovi velký cit,

⁴⁸ SOVA, Antonín, Vallium Valis, in: O milkování, lásce a zradě, s. 77.

⁴⁹ Tamtéž, s. 90.

⁵⁰ SOVA, Antonín, Jeho paní Eckermannová, in: O milkování, lásce a zradě, s. 114.

ovšem posléze se ukáže, že je jednostranný. Literát však na její lásku reaguje úsměvem. Motiv pocitů svědčí o tom, že i je zastoupena silná lyrizace, která je pro toto období též typická.

Další povídkou je *Vzpomínka na pohřbený sad*. Je vzpomínkou na návštěvu sadu. Už z názvu je patrné, že autor v této povídce bude pracovat s retrospektivou. Dalo by se říci, že tato povídka je jakýmsi rozčarováním. V jeden moment se hlavní hrdina ocitá ve společnosti zpěvačky, Willyho i Poldiho. V moment druhý je toto vše rozpuštěno a mladý student se dostává zpět do reality, ve které z vůně dob minulých již nezůstalo nic. Objevuje se zde nejistota z toho, co bylo skutečným snem a co bylo pravdou. Student už ostatní hrdiny nikdy nespátřil.

Desátou povídkou nese název *Svatyně*. Hlavní postavou je mladý milenec, který v souvislosti se symbolem svatyně vzpomíná na svoji lásku. I do této povídky se promítla autorova práce s retrospektivou. Hlavní hrdina je básníkem, iluzionistou, který hledá symboly mládí a krásy. Jeho milá se zpočátku chová chladně, ale nakonec z ní ten chlad spadne a zatouží poznat, jak rozkvétají lidská srdce. Do povídky výrazně zasáhl i motiv přírody, která se stává místem, kde se láska odehrává. I zde je tedy příroda popisována jako kulisa, stejně jako tomu bylo v *Ivově románu*.

„ Ale on myslil pouze na svatyně, protože myslil na svoji lásku. A děkoval duchu i cizinci, i tajnému lesu ptákům a pramenům, měsíci, jenž vycházel nad lesem, radostem i bázním, bolestem i pochybám, jež na něho čekaly a jichž cesty vedly všichni klikaté tu vteřiny, tu roky ku srdcím, jež kvetou aspoň jednou v životě. Amen.“⁵¹

⁵¹ SOVA, Antonín, *Svatyně*, in: *O milkování, lásce a zradě*, s. 139.

7.3.2. O MILKOVÁNÍ, LÁSCE A ZRADĚ, II. díl

Druhý díl začíná povídkou *Stárnoucí milenka*. Hlavními postavami této povídky je mladá dáma a pán. Hrdina této povídky je snílek, který neustále chodí za něčím roztoužen. Lze tedy říci, že mladý pán představuje typického hrdinu romantismu. I sám Sova toto potvrzuje. „*Podobal se povahou toulavému a přecitlivělému Shelleymu, ale bez jeho obrovského talentu, říci vše v nějakém Prometheu.*“⁵²

Motivem této povídky se stalo vzájemné odcizení mezi mužem a ženou. „*Ticho bylo zatvrzelejší. Nasytit se jejími polibky, nějaká bolest mezi nimi dokrvácela, poslední vášně mezi nimi dohasla.*“⁵³ Mladý muž cítí, že nemá již to, co by dal jí, ale nemá nic ani pro ostatní. Autor také velmi barvitě popisuje reakce mladé ženy. Vyjádření pocitů je patrné, povídka je tedy lyrizovaná, což je další důkazem toho, že ji lze zařadit k dílům vznikajícím v době moderní. Mladá žena na tuto situaci reaguje zpočátku tak, že je schopna se zaprodat, komukoliv. Nakonec se však závěr povídky ukáže ještě tragičtější, než se zdál. Hrdinka se nakonec rozhodne svůj život ukončit, přichoulí se k zelenomodrým vlnám, podivně chladícím.

Druhá povídka má název *O krásné přítelkyni a dobách smutku*. Hned na začátku této povídky lze najít rysy společné s životem Antonína Sovy. Stejně jako jemu, tak i jednomu z hrdinů této povídky, Julovi, umírá matka. Zatím co Sovovi umírá matka až při studiích, Julia svou matku ztrácí již ve svých dvou letech. Jeho otec Razím truchlí dlouhou dobu nad ztrátou své milované ženy. „*Bylo mu často úzko až k pláči s bylo mu nezvykle trapno, k zoufání, k udušení.*“⁵⁴ Po její smrti má převzít chlapce do péče její přítelkyně Alina. Razím navštěvuje Alinu a jejího manžela v jejich bytě. Často spolu diskutují o ženách, životě, o manželství i o lásce. Jeden z hlavních momentů nastává ve chvíli, kdy se Alina do Razíma zamiluje. O svých citech mu řekne. Jeho však znechutí to, že za ním ona sama chodí a sama se mu nabízí. „*Dokud Alina přicházela, dokud mu lásku nabízela, zdálo se mu to tak absurdní, zapřísti poměr s ní s krásnou přítelkyní nebožky.*“⁵⁵ Ani v této povídce není silná lyrizace výjimkou. Kromě tohoto prvku autor

⁵² SOVA, Antonín, *Stárnoucí milenka*, in: *O milkování, lásce a zradě*, s. 8

⁵³ Tamtéž, s. 6.

⁵⁴ SOVA, Antonín, *O krásné přítelkyni a dobách smutku*, in: *O milkování, lásce a zradě*, s. 18.

⁵⁵ SOVA, Antonín, *O krásné přítelkyni a dobách smutku*, in: *O milkování, lásce a zradě* s. 42.

nechává čtenáře nahlédnout do jeho vnitřního monologu. Hrdina řeší dilema, jestli by jí mohl milovat, když ještě zcela neminula bolest po ztrátě své nebožky ženy. Nakonec se však rozhodne, že Alina by mu mohla být dobrou družkou a matkou dvouletého syna July. „Prázdná tři pokojů ožilo a srdce vdovcovo se naplnilo pozdní láskou milující ženy.“⁵⁶

Povídka, která reprezentuje ich-formu je **Ztroskotání**. Hlavním hrdinou se stává samotný vypravěč, který učí na malém městě. Nelze tedy jasně říci, že by se autor se samotným hrdinou ztotožňoval. Tato povídka ve čtenáři vyvolává pocit představitosti. Popisuje, jak na něj zapůsobili jeho bývalí učitelé, popisuje šumění lip a zpěv umdleného ptactva. Dochází zde k personifikaci města. „Město dráždí a mluví, město vyčítá.“⁵⁷ Hlavní hrdina se cítí být nepochopen od ostatních, protože neměl milenky. Přemýšlí nad životním cílem, mnohokrát až sofisticky. „Cíl života nespočívá v tom, co si vytyčíme, k jaké výši dojdeme a na jakém místě stojíme. Ale spočívá v tom, jak ho žijeme, jak ho umíme žít, kdekoli za jakýchkoli podmínek.“⁵⁸ Setkává se se svým bývalým žákem i jeho sestrou. Při pohledu na ní, nemyslí na nic, než na půvab pozdního léta. Z tohoto přirovnání je patrné, že se do povídky promítly prvky symbolismu. Zeptá se jí, co soudí o slově: Naufragia „Ztroskotání. Třeba, že pilně pracuje, publikuje a je považován za vědce, třeba miluje, ale nemilován, přece je již pro život a vědu ztracen. Naufragia.“⁵⁹ Je do ní zamilován, přesto však ví, že už zítra bude patřit jinému. Na konci povídky se ptá, jestli uměl žít život on sám a taky jeho drahá, *na rozloučenou jí zašeptal „Naufragos“ a ona „Naufragia“*.⁶⁰ I ztroskotání by mohlo představovat jakýsi symbol pro předešlé století. Nové, nadcházející století se stalo novou nadějí k uzdravení upadajícího umění. Autoři a mnohdy i jejich hrdinové se často ocitají plni beznaděje ze současného světa, přesto se však snaží si svůj život užít.

Povídka **Tři kraslice** s podtitulem **Z vypravování přítelova** je čtvrtou povídkou z knihy O milkování lásce a zradě II. Tato povídka vypráví o lehkomyšlné ženě, která jezdila do rodiny, kde hlavní hrdina bydlel. Je obrazem slepé lásky. Zatímco před ostatními lidmi nemá dobrou pověst, hlavní hrdina jí hájí a to zlé nevidí. Poznává jí v momentě, kdy ho poprosí o to, zda by jí dal tři kraslice. I zde by se daly najít symbolistní motivy. Každá kraslice má jinou barvu. První vejce je modrá a bude představovat

⁵⁶ Tamtéž, s. 51

⁵⁷ SOVA, Antonín, Ztroskotání, in: O milkování, lásce a zradě, s. 56.

⁵⁸ Tamtéž, s. 56.

⁵⁹ Tamtéž, s. 66.

⁶⁰ Tamtéž, s. 74., Naufragos=člověk sobecký

melancholickou krajinu. Právě melancholická krajina je krajinou samotného Sovy. Druhé má barvu červenou a jsou na něm zobrazeny čtyři tancující páry. Třetí opět uchvátí přírodními motivy, jak je pro Sovu typické, a bude představovat schody do sadu. Hrdina přesto, že se velmi snaží a kraslice maluje opravdu pečlivě, se jejího vděku nedočká. Kraslice přijímá s velkou dávkou ironie, dvě sní ona a třetí dá svému chlapci. Od té chvíle se začal bát jejich teorií. Jakmile hlavní hrdina ze své lásky procitne, začne chápat názory manžela té dámy. Autor velmi dobře odkrývá myšlenky jednotlivých postav. Poukazuje na to, že mnohem víc než krásné šaty je ozdoba, kterou nosíme uvnitř a tou je krása srdce.

Další povídka ***Kouzlo, jenž zbylo po smrti*** je příběhem, ve kterém hlavnímu hrdinovi zemře jeho láska. I v této povídce Sova odkrývá vnitřní pocity hlavního hrdiny. Je zklamán smrtí své lásky. Jednou se mu stane, že vidí cosi bílého, bílou postavu, která ulehá do teplých podušek. Připadalo mu, že tuto místnost někdo obývá. Byl překvapen z toho, že všechny věci jsou na svém místě. Počal číst v knize, která tam ležela. Domnívá se, že mu Helena zatajovala svou lásku. Julius stále myslí na kult své mrtvé. Stále čekal na její varování. Julius skončil pod ledem, kde už mu nebylo pomoci. Jeho milenka ho zavedla do zkázy. Stejně jako například v Sovově povídce *Shon*, i zde se lidé dohadují, zda tato událost byla sebevraždou či nikoliv.

Další povídkou je ***Rodinný soud***. Postavami této povídky jsou čtyři sourozenci- Karel, Richard, Betsy a Jan. Nejmladší z nich často podléhá nátlaku sourozenců. Rád by se oženil se selskou dívkou, ale všichni mu tento sňatek vymlouvají. Hlavním důvodem, proč není přáno jejich lásce, je to, že dívka má dítě. Do této povídky se tedy jasně promítlo i další téma, a to je téma postoje k svobodným matkám. I na ně se v tomto období nepohlíželo příliš dobře. Sňatek s ní vnímají ostatní sourozenci jako ostudu, kterou dělá jejich rodině. Sestra Betsy chodí prozkoumávat okolí domku své budoucí příbuzné. Viděla selku, jak zpívá svému dítěti v kočárku. Začnou spolu vést rozhovor, v tu chvíli autor otvírá myšlenkový svět mladé selky, a tak i Betsy poznává jakousi bolest v jejím úsměvu. O svém setkání se selkou Betsy večer řekne Janovi. Jan se usmál a řekl, že právě takovou potřebuje. Autor touto povídkou chtěl poukázat na poměry mezi lidmi, kteří jsou plní předsudků.

Následující povídka *Před plesem* je psána er-formou. Autor čtenáře přivádí do prostředí, kde žijí tři lidé- manželka Žofie, její churavý muž a podnájemník. Manželství hlavních hrdinů, ale není příliš šťastné, věčně se mezi sebou hádají a obviňují jeden druhého. Ani zde nechybí silná lyrizace povídky. Ta se nejvíce projevuje v pocitech viny, když churavý manžel zůstane doma opuštěn, jelikož Žofie odejde na ples s podnájemníkem Juhášem. Když se vrací, manžel mlčí. „*Mrzutá to dnešní příhoda.*“ *Zahučel průvodce na chodbě, slyše cosi jako protivné štkání.* „*Co dělat?*“ „*Uzrál na blázna*“ *řekla, nadzdvihla koketně sukně a zabouchla za sebou dvířka fiakru.*⁶¹

Také další povídka *Nasyčený* je psána er-formou. Nasyčenost se zde stává synonymem pro jisté spokojení s jednou ženou, které však hlavnímu hrdinovi Janu Adamovi nic neříká. Snad svým šarmem okouznil dívky v jeho okolí, ale sám se nikdy necítí na to, brát lásku vážně. Také Kláře, do jejíž rodiny se přestěhoval, poplete hlavu. Ani v této povídce nezapomněl Sova použít lyrické motivy. Ty se, ostatně jako vždy, nejvíce promítly do pocitů hlavních hrdinů. Zatímco na začátku se Klára jeví jako šťastná bytost s potřebou říct o své lásce lidem v okolí, na konci se mění ve zklamanou dívku, která pro vysvobození ze svého trápení volí tu nejhorší možnost, a to je pokus o sebevraždu. Naštěstí tento pokus ztroskotá. S motivem nešťastné lásky se čtenář setká také v Sovově povídce *Podzimní lidé*, kde se sebevražda stala výsledkem řešení nenaplněných snů a ideálů.

Neméně zajímavá je i další povídka s názvem *Lukáš, spravedlivý člověk z jihu*. Hlavní hrdinové jsou sourozenci, kteří si nebyli vůbec podobní. Karla, sestra Lukáše, byla jeho pravým opakem. Karla byla křehkou a slabou dívkou, která odchází sloužit k jedné paní do Prahy. Druhou neděli jí navštíví Lukáš. Odchází spolu do restaurace, kde se Karla setkává s Rudolfem, do kterého se zamiluje. Autor se snažil poukázat na to, že i láska může být velmi slepá. Její láska k němu rozhodně nebude ta krásná zamilovanost, ale stane se spíše utrpením. Jejich láska nakonec dospěje k rozchodu mezi nimi. Útěchu se zklamaná Karla rozhodla hledat u svého bratra. Lukáš ji však nepřijímá s velkým politováním, sám neví, jak se k ní má zachovat. Prý to takhle asi muselo být. Každá doba si totiž vyžádá to, abychom se z chyb poučili. I v této povídce se Sova snažil poukázat na tuto pravdu. Otázkou však zůstává, jestli tím chtěl naznačit tehdejší situaci, jako tomu bylo například v díle Tóma Bojar, které také končí jakýmsi voláním po lepší

⁶¹ SOVA, Antonín, Před plesem, in: O milkování, lásce a zradě, s. 105.

společnosti, kdy by se člověk měl poučit z chyb svých předků. „Člověk se teprve učí žít s chybami.“ vykládal jí s evangelickou prostodušností. „Proto jsme vyšší tvorové.“⁶²

Zápisky o marném pokusu rehabilitace z kompromitovaného lenocha jsou předposlední povídkou z této knihy. Tato povídka je psána ich- formou. I ona probíhá v minulosti, ke které se sám autor po čase znovu navrácí. Hlavní hrdina je soukromý myslitel a básník, který žije sám, bez ženy a dětí. Nachází se zde autostylizace autora se samotným hrdinou. Je básníkem stejně jako Sova, ale v době kdy tuto sbírku píše, tak už s manželkou má syna Jana. Autor se seznamuje s Bernerem, chudým člověkem bez práce, kterého opustila žena. V jejich společném dialogu se ženy stávají hlavním tématem. Berner autorovi vypráví o tom, jak za jeho ženou chodil důlní inženýr tak dlouho, až mu své city opětovala.

Je zde patrný i vztah k městu. Hlavní hrdina touží odejít do města, jelikož ho tam bude prý více zapotřebí.

Poslední povídkou této knihy je novela **Píseň o skrývané zradě**. Na začátku povídky nás autor blíže seznamuje s charakteristikou jednotlivých postav. Jednou z hlavních postav je Mary, která si užívá svého bezstarostného mládí. Druhou hrdinkou je Lora, dívka toužící po rušném životě, kterou nudí atmosféra města a touží po něčem vyšším. Dalo by se říct, že i sem pronikají prvky modernismu, kdy Lora touží dosáhnout něčeho, co v textu není příliš znázorněno. Stejně jako v předchozí povídce mladého básníka, i zde Loru život na malém městě nudí. Hlavním motivem se stává láska těchto dvou hlavních hrdinek k námořnímu lékaři Adamovi. Mary však netuší, že se Adam více zamiloval do Lory, kterou trápí svědomí a její láska je zradou. Adam jí utěšuje. „Zradou? Nezradíš to, cos nemilovala. Není zrady, kde nebylo lásky.“⁶³ Lora odjíždí s Adamem. Její manžel však nechápe, jak mu to mohla udělat. Mary se bojí, ale zároveň myslí na Loru. Ráda by se modlila, aby si ulehčila, ale neví dlouho za koho a ke komu. Právě díky lyrizaci této povídky, má čtenář možnost nahlédnout do nitra hlavních hrdinů.

⁶² SOVA, Antonín, Lukáš, spravedlivý člověk z jihu, in: O milkování, lásce a zradě, s. 135.

⁶³ SOVA, Antonín, Píseň o skrývané zradě, in: O milkování, lásce a zradě, s. 170.

7.4. TÓMA BOJAR

Tóma Bojar zaujímá zcela zvláštní místo v Sovově prozaické tvorbě. Dílo bylo napsáno v roce 1910. V této knize šlo Antonínu Sovovi především o to, zachytit život na venkově. Zatímco v Ivově románu a ve Výpravách chudých jsou ústředními motivy náladovost a silná citovost, v tomto díle je chce zobrazit hluboký polický a hospodářský převrat jihočeského zemědělství od ztuhlých životních forem k zdravému pokroku. Sám Sova o tomto díle napsal, že mu „běželo v první řadě o řešení tehdejších jihočeských otázek... a že ... Tómu učinil jejich propagátorem a mluvčím.“⁶⁴

Kromě toho se autorovi podařilo nastínit problematiku ekonomických a politických problémů. Vzhledem k tématu politických otázek lze mluvit o pokusu vytvořit politický román.

Je třeba říci, že právě Tóma Bojar se těšil větší úspěšnosti než Ivoův román a Výpravy chudých.

Jak už bylo naznačeno výše, autorovi šlo hlavně o nastínění jihočeských otázek a tak si pro tento příběh nemohl vybrat jiné místo než Tábořsko. V této knize přesné názvy měst a vesnic zcela chybí, autor je označuje pouze začátečním písmenem. Stejně značení využívá autor i ve jménech některých postav.

Přestože mnohá díla období moderny jsou psána ich -formou, Tóma Bojar je románem v er-formě. Toto dílo je dobře srozumitelné. Přímá řeč v tomto textu není označena úvozovkami, ale odstavci. Nejdůležitější události jsou řečeny nejkratším způsobem, staly se náhle (př. narození syna Tómovy syna, smrt Maxe).

Nyní bych se zaměřila na charakteristiku hlavních postav. Jednou z hlavních postav je Tóma Bojar. Ztvárňuje demokrata, velmi statečného, který musí překlenout velké propasti u Rossebachů pro svou lásku. Jeho bratr Oskar je spíše snílkem, ve škole nemá dobrý prospěch, ale umí velmi dobře hrát na klavír. Postava Gity je typická svou rozervaností, nestálostí. Právě díky svému charakteru skončí její osud tragicky. Ze vzteku začala mlátit svou dogu a ta se vzepřela. Neméně důležitou postavou se stává Erna. Vyniká svou šikovností, pečlivostí i fyzickou zdatností. Později se dokonce stává manželkou Tómy.

⁶⁴ Poznámky k novému vydání Tómy Bojara, Rozpravy Aventia 1925.

Stojí zde proti sobě dvě rodinné skupiny, Tómovo pracovité společenství proti zadluženým Rossbachům.

V tomto díle se vystřídalo několik uměleckých směrů. Když jsem se na jednotlivé směry podívala blíže, zjistila jsem, že právě oni se nejvíce podepsaly na charakteru jednotlivých postav. Jako první směr bych zmínila romantismus. Prvky romantismu jsou patrné například u postavy Oskara. Je znázorněn jako „rytíř snu“. Pro postavu Oskara je typický rozpor mezi snem a skutečností. Romantismus se neprojevil jen u osob, ale i u místa děje. Tím je Tábořsko, a právě zde je možné se setkat s jeho popisem jako pozůstalostí ze středověku. Na romantismus navázal další směr- biedermeier. Ten jsem shledala ve vztahu mezi Tómou a Ernou. Jejich vztah je klidný a idylický, ani Gita ho nedokáže narušit. Dalším směrem je klasicismus. Klasicistním se stává samotná postava Tómy, který věří v humanizaci člověka a jeho životních podmínek. Odmítal vše mystické a iracionální. Nemohu však opomenout ani prvky dalšího směru a tím je realismus. Ten se nejvíce projevil v době předvolební.

Je známo, že Sova pracoval s jakýmsi předobrazem. Jeho hlavní hrdina Tóma měl jasný předobraz ve známém agrárním politikovi.

Sova zde také nezapomenutelně líčí Gitino i tragický neklid ztroskotance. Právě snad pro tyto lyricko- subjektivní prvky zůstává Sovovo dílo dosud velmi drahé.

I toto dílo je vyprávěno po určitém čase, což z něj činí dílo modernistické. Na konci knihy v poslední kapitole k čtenářům promlouvá sám autor. Zabývá se hlavně otázkou pokroku. Čtenáře nabádá k tomu, aby neopakovali stejné chyby svých předchůdců a všímali si víc lidí kolem nich a politické strany, že jsou tím, co má lid vychovávat.

7.5. PANKRÁC BUDECIUS, KANTOR. QUASI LEGENDA.

Dílo jakým byl Pankrác Budecius kantor je v Sovově díle něčím neobvyklým a jedinečným, proto jsem se rozhodla mu věnovat samostatnou kapitolu. Toto dílo je něčím zcela jiným, než díla předcházející. Zatímco v jiných prózách Antonína Sovy ke čtenáři promlouvaly prvky impresionismu, symbolismu či realismu, zde najednou toto mizí. Na přelomu 19. a 20. století začíná do literatury pronikat proud novoklasicismu. Byť se tento proud u nás příliš neprosadil, přesto měl na některé spisovatele velký vliv. U nás se tvorbě v duchu novoklasicistním věnoval například Viktor Dyk ve svém díle *Krysař*, František Gellner ve své knize *Snílci a vrahové* či Karel Čapek v díle *Mezi dvěma polibky*.

Směr novoklasicismu podporoval známý český kritik František Xaver Šalda, který se v této době zaměřuje hlavně na individuum. Autoři se ve svých dílech často vraceli do minulosti, neusilují ale o zachycení doby, ale spíše o zachycení osudu člověka ve světě. Jejich cílem bylo sevřené neosobní vyprávění nikoliv psychologická analýza.

Nyní se však budu věnovat právě výše zmíněnému dílu Pankrác Budecius kantor.

Toto dílo vyšlo poprvé v roce 1916. Druhé vydání následovalo v roce 1920, kdy dílo vyšlo jako součást v knize *Koloběh starostí a jiné povídky*. Zajímavostí je, že dílo vychází v době, kdy Evropou zmítá 1. světová válka a sám Sova se ocitá osamělý a zužený nemocí, která ho bude doprovázet až do konce života. Tato Sovova novela není příliš známá, přesto si však zachovává své místo v autorově tvorbě zejména se sociální tematikou. Zároveň je prostým vyprávěním a také pokusem o moderní legendu. Tento pokus u Sovy nikdy předtím nebyl. Ovšem nejen žánr, ale i období, do kterého je děj zasažen je zcela jiné. Děj se odehrává v 18. století.

Novela nenadhazuje osudové otázky, jako byly životní trpkosti, sociální a národní příkoří, jako tomu bylo v jeho dřívějších románech a povídkách. Poprvé a naposled se ve svém životě se v Sovově díle otevírá humor a tvůrčí pohoda.

Autor toto své dílo označil za legendu. Osnova příběhu je postavena na tradičním schématu křesťanství o vině, pokání, trestu a vykoupení. Sova mluvil o tzv. quasi legendě, což je i podtitul této knihy, jde tedy o apokryf legendy. Příbuzné rysy jako toto dílo mají i díla Aloise Jiráska a to zejména jeho historické idyly.

V textu je patrná výrazná stylizace příběhu. Dílo se ocitá na pomezí skutečnosti a pohádky. Hned na začátku knihy je napsáno: „*Za onoho času, ke konci osmnáctého století, kdy se nepožadovalo od kantorů více než duše poctivá, oddané srdce a hodně mnoho muziky...*“⁶⁵ Hned na začátku je tedy jasné, že se Sova věnoval také popisu učitele v 18. století. Prostřednictvím hlavního hrdiny poukazuje na jeho sociální vztah. „*Vždyť my žijeme*“, pravil, „*den ode dne jako ptáci*“. *Vybíráme svůj sobotáles, jak se dá, i dávky i koledy, chodíme po muzikách, hrajeme za mrzký peníz a také z pouhé lásky zadarmo, bohudík, jsem často, i proti příkazům vrchnostenského úřadu školního veselí, a není času nato. Přinášet domů ten ždibec, co nám do mošny ukápne.*“⁶⁶

Knihla přibližuje život obyčejného člověka, který nalézá svou životní moudrost ve stáří. Pankrác Budecius, tak se hlavní hrdina této knihy jmenuje, je velmi zbožný člověk. Do jeho duše lze nahlédnout hlavně ve chvílích, kdy se obává trestu vyšší síly. Přesto však při čtení neuniká ironie celého vyprávění. S chováním žádné postavy se nelze plně ztotožnit. Sova v tomto příběhu neidealizuje svět ani lidi, kteří jej obývají.

Na začátku vyprávění umírá Pankráci Budeciovi manželka. Dlouho se její smrtí trápí. Spolu se synem chodí do přírody, kde na nebožku často vzpomínají. Příroda se zde stává místem nejen vzpomínek, ale i místem k meditaci. Za nějaký čas je kantor Budecius povolán na zámek do Červené Lhoty i se svým synem, aby zde spravoval clavicembalo. Ve skutečnosti se za pozváním skrývala záminka komorné Lisselote (Lízinky), kterou zpočátku odmítal, protože v ní viděl jen nastrojenou, peklem vyslanou svůdnici, která ho přišla pokoušet. Nakonec však se sňatkem souhlasí.

Hlavní hrdina udělá osudovou chybu, když se opije na vesnické zábavě. Pan dozorce mu odebere živnost i syna Karla Mariu.

„ Tu chraptivým, do komiky zpitvořeným hlasem a z plných plic zabědoval Budecius:

Kráva ocas ven vytočí

zas ho šlehá mezi oči,

kantor už se hněval.

Zas si dodal rady.

uvázal si ten ocas okolo své hlavy,

na dva díly ho rozendal,

kolem okolo krku dal

⁶⁵SOVA, Antonín, Pankrác Budecius Kantor, s. 13.

⁶⁶Tamtéž, s. 37.

a vzadu zavázal.“⁶⁷

Budecius očekává návrat syna. Právem se domnívá, že je Karel Maria mrtev. Nemá o něm žádné zprávy. Na každé triviálce si stěžuje na svůj nešťastný osud. Budecius odchází. Putuje jako muzikant i jako učitel. Dostává se do horské vesnice. Stará se o žáky, je vlídný k lidem. Lidé i žáci ho mají rádi. „*Všude byl Budecius dobře znám, všude, ještě ode Tří králů skvěla se na dveřích jeho rukou psaná písmena K+M+B. Jako jiné roky, všude rozkládala Budecius svoje papíry a vážně se chystal sepisovati brkovým perem lidskou úrodu, požehnání boží, jak říkal. Zvědavé děti a matky kupily se kolem něho. Některé, zcela maličké, lezly mu na klín i na záda. On je hladil, chválil je a zval všechny k sobě do školy.*“⁶⁸

Po čase obdrží zprávu od syna, že se stal organistou a ředitelem kůru v Praze. Dalo by se říci, že v tomto momentě se Sova se synem ztotožňuje. Objevuje se tady znovu hlavní město Praha. Budecius se rozhodne syna navštívit. Po svém příjezdu obdivuje krásu města, všude se po svém synovi ptá, ostatní nad ním mávnou rukou nebo se mu vysmívají. Setkání Budecia s jeho synem není příliš šťastné. I sem zaznívá trápení Sovy nad městskými zbohatlíky. Peníze nejsou zdaleka vše. Jsou i tím co člověka kazí, činí jej hlavně panovačnými, stejně jako tomu bylo u Karla Marii. Díky nim se k otci chová velmi kriticky a za svého otce se dokonce stydí. I přes jeho počáteční přivítání je však patrná vzájemná náklonnost a radost ze společného sdílení. Karel Maria se snaží otci domluvit, že by se měl vrátit do svého rodného kraje. Do tohoto díla se promítá i vztah k městu a vesnici. Měl by se vrátit tam, kde ho mají všichni rádi a to je vesnice. V závěru se Pankrác Budecius znovu setkává s Lízinkou, s kterou stráví zbytek pokojného života. „*A tak pokojně žil, zhasnul jednoho dne tiše, sedí v kožené lenošce, dívaje se směrem k věži kostelíka na výšině a marně již se upomínaje na denně obvyklou strofu ze slov Sirachových.*“⁶⁹

⁶⁷SOVA, Antonín, Pankrác Budecius kantor, s. 48- 49.

⁶⁸ Tamtéž, s. 23.

⁶⁹ Tamtéž, s. 275.

7.6. KOLOBĚH STAROSTÍ A JINÉ POVÍDKY

Koloběh starostí a jiné povídky je kniha, kterou napsal Antonín Sova v roce 1920, tedy v době, kdy už byl vážně nemocen. Kniha obsahuje šest povídek: *Koloběh starostí*, *Gábovo vybočení*, *Kancelář a život*, *Po letech*, *Sodomitské městečko*, *Pankrác Budecius kantor*.

Autor zde vylíčil starosti obyčejných lidí. Jak už ale sám název napovídá, tak starosti jsou něčím, co je nekonečné. Je to jakýsi koloběh. Jakmile jedna starost pomine, hned se naskytne další.

Hrdinové jsou často lidé, s kterými se sám autor ztotožňuje, nebo jen přihlíží a snaží se čtenáře přimět k tomu, aby se s nimi ztotožňoval. Jako v ostatních příbězích, které jsem interpretovala výše i zde je celá řada autobiografických prvků. Setkat se s nimi lze například v povídkách *Kancelář a život* nebo *Po letech*. Povídky této knihy jsou psány jak ich- formou, tak i er- formou.

Sova se snaží také o silnou lyrizaci svých povídek. Charakter jednotlivých postav je čtenáři velmi barvitě představen. Hrdinové jsou nejčastěji lidmi, kteří se snaží proti svým trápením bojovat. Například v povídce *Sodomitské městečko*, je hlavním hrdinou učitel, který se snaží bojovat proti zvyšujícím se tendencím k emigraci do Ameriky. Hlavními hrdiny jsou lidé, kteří se snaží neskuhrat ale ranám osudu se postavit. Toto je zřejmě v povídce *Kancelář a život*, kde hlavní hrdina své zklamání z lásky nedává příliš znát. Aby zakryl svou bolest z nešťastné lásky, rozhodne se k situaci postavit tak, že se sám pokusí, aby na něj jeho vyvolená začala žárlit.

Jedním z hlavních témat v těchto povídkách se stává také odchod hlavního hrdiny z vesničky do města, nejčastěji zmiňovaným městem je samotná Praha. Hlavní hrdina se s novým městem konfrontuje, a buď v něm utone, nebo se do něj včlení. Tento hrdina je svou odvahou a touhou novým typem hrdiny, který je vybaven jemnou vnímavostí.

Nyní se podívám na jednotlivé povídky blíže.

První povídka z této knihy *Koloběh starostí* je napsána v er- formě. Jak už jsem výše zmínila, Koloběh starostí a jiné prózy je knihou, kde se autor věnuje hlavně starostem obyčejných lidí.

V první povídce je hlavní postavou stará a štíhlá paní, která má dvě starosti. První starost se týká syna, který se vrátil domu z války raněný a druhá jejího manžela. Autor povídky odkrývá pocity hlavní hrdinky, která často hledá pomoc u vyšších Božích sil, kam se chodí modlit za zdraví svého syna. Manžel paní zase odmítá přijmout nevěstu, kterou by si měl brát jejich syn. Nelíbí se mu jen proto, že jeho otec si představoval, že mu nevěstu sám vybere.

Zatímco otec je plný zloby na chudobu nevěsty, sám syn se často ocitá na hranici mezi životem a smrtí. Přes lhostejnost jeho otce, který je zmámen jen touhou dobře svého syna oženit se o něj moc nestará. Jediný, kdo při něm stojí je jeho matka. Chodí ho často navštěvovat, ale o tom, že se jeho otec o jeho zdraví příliš nezajímá, mlčí. Raději vždy odpoví: „*I dobře vypadá. Vždyť nedělá celý den nic jiného než ostudu.*“⁷⁰ Možná na truc svému manželovi, možná z touhy po štěstí syna mu stará paní s Ajzou chystají svatbu. Samotní snoubenci se ale na svatbu vůbec necítí. Zatímco Klára, tak se nevěsta jmenovala, celou dobu mlčí a jen ze soucitu se svatbou souhlasí. Mladý hrdina je opět plný vzdoru a před situací utíká společně s otcem. Naštěstí si svůj útěk rozmyslí a slíbí své matce, že nebude dělat hlouposti.

Druhou povídkou z knihy je *Gábovo vybočení*. Tato povídka čtenáře blíže seznamuje s hlavním hrdinou Gabrielem. I tento hrdina má své starosti, tou největší se v zimním čase staly kupodivu Vánoce, které musí trávit doma. Autor zde odkrývá myšlenky hlavního hrdiny, Vánoce si totiž Gabriel nepřeje trávit se svou rodinou, protože všem musel říct, že byl vyhozen z gymnázia. Svou starost hrdina řeší stejně jako v minulé povídce útekem. Tentokrát útěk doopravdy zrealizuje. Vydá se do Prahy. I zde lze tedy nalézt podobné motivy se samotným Sovou. Zatímco se Gabriel do Prahy dostává prostřednictvím svého útěku, Sova před ničím neutíká. Mladý hrdina je člověk, který stejně jako ostatní mladí lidé, má své sny. Touží se stát hercem. Stejně tak jako v Sovově dřívější povídce *Herec a nadšení*, čtenář zjistí, že vidí jen ty hezké věci, co herectví obnáší, ale neuvědomuje si, kolik toho musí obětovat. „*Vstává, kdy se mu zachce, a ulehá, kdy se mu zlíbí. Poroučeti si nikým nedá. Je to vyjímka, nejzajímavější*

⁷⁰SOVA, Antonín, Koloběh starostí, in: Koloběh starostí a jiné povídky, s. 20.

a svobodná výjimka.“⁷¹ Přestože se čtenáři na začátku jeví Gabriel jako namyšlený a plachý člověk, který před problémy utíká, na konci i on zmoudří. Kvůli smrti matky dvou hospodyněk, u kterých se ubytoval, se vrací domů ke své rodině. Zde hlavní hrdina poznává teprve, jak důležitý je čas, který tráví se svou rodinou. A vydává se zpět domů. „Cítil to srdcem, ale nepromyslel dosud mozkiem, to bylo jej dosud vzdáleno. Ale cítil to plně, když s ním uháněl vlak známou krajinou a když vcházel do rodného domu kájičnými vytáčkami, omluvami a se vším aparátem sobeckého lháře, jenž ještě v něm zbyl ze starého člověka třeba již ne tak nebezpečného.“⁷² Dalo by se tedy říci, že povídka je jakýmsi příběhem proměny člověka a jeho zraní v životních hodnotách.

V období moderny se uplatňovaly především texty psané v ich-formě. Příkladem takové povídky v Koloběhu starostí je **Kancelář a život**. Nachází se zde řada autobiografických prvků. Hned na začátku povídky zavádí autor čtenáře do samotného dějiště, tedy do kanceláře. Kromě něho zde pracují i jiné postavy jako úředník Zajíc, který o sobě prohlašuje, že pochází z významného rodu Zajíců z Házenburka. Další postavou je písař Rauch, nacházející zálibu hlavně v citování veršů hlavně Máchy, Kollára nebo Čelakovského. Je zde patrný jistý námět útěku do minulosti. Otázkou je, jestli do povídky nepronikl tento námět hlavně díky autorovu znechucení z tehdejší společnosti, ve které se cítil uvězněn.

Vypravěč v této povídce vzpomíná na jejich společné výlety, na bezstarostné užívání s dívkami a na to jak si je předcházeli jejich matky. Je tedy celkem jasné, že autor ani v této povídce nevynechal práci s retrospektivou. Jeden den se vypraví kamsi na ostrov Kampu, jiný den si udělají výlet po Vltavě na moři. „V ty dny ve mně básník laškoval, mohl laškovati, tenkrát nebylo ještě básníků, již pot a krev a hlavně pot zajistí jim jednu nesmrtelnost. To, co jsem tenkrát tropil, neslibovalo mi zajistit ani existenci, ani nesmrtelnost, i když jsem psal verše, jež se mnohým líbily, i když jsem vyřizoval akta, jež se mohla líbit mému radovi.“⁷³

Autor se setkává s Helenkou, do které se zamiluje. Stejně jako v povídce *Vallium Vallis* hledá hlavní hrdina spřízněnou duši, které by se mohl svěřit se svým sladkým tajemstvím. I tu se však ocitá nepochopen, jelikož Rauch přistupuje ke všemu, co se lásky týká s cynismem a Zajíc jeho city bagatelizuje. Hořké zklamání pak hlavní hrdina pocítí při nedělní mši, když spatří Helenu s mladým hochem. Vytušil, že je to

⁷¹ SOVA, Antonín, Gábovo učení, in: Koloběh starostí a jiné povídky, s. 70.

⁷² Tamtéž, s. 80.

⁷³ SOVA, Antonín, Kancelář a život, in: Koloběh starostí a jiné povídky, s. 99.

obchodník a její snoubenec zároveň. V této chvíli se nejvíce projeví lyrizace celé povídky, při popisu pocitů hlavního hrdiny. Náhle se mu sevřelo srdce a žáril, ovšem přál jim jejich štěstí. Autor nedává svou zradu příliš najevo okolí, ale raději vyhledá jinou ženu jako motiv pro svou pomstu.

Na konci povídky vystupuje z děje Zajíc, který se ztratil. Podle Raucha odjel do Persie a stal se zahradníkem. Na Helenu i na krasavici a ostatní dívky vypravěč časem zapomněl. V povídce je zřejmý autorův záměr psát tuto povídku až po určitém čase. Mládí se stává tím, na co autor v průběhu celé povídky vzpomínal. „*A jednou také mé mládí dobrořilo, dověřilo a dohnalo se tam, kde rozsvěcuje život vzpomínky.*“⁷⁴

Čtvrtou povídku, která je rovněž napsána ich- formou, autor nazval **Po letech**. Jak už tedy samotný název napovídá, i zde se Sova retrospektivně nevyhnul. Je příběhem, kdy se po letech setkává vypravěč s jeho známým doktorem Blažkem. Společně si povídají o tom, jak kdysi četli Historii Girondinů, jaké znali kruté finesy Machiaveliho, jaké porozumění měl doktor Blažek pro Victora Huga. Zaznívá zde tedy motiv jakéhosi návratu do minulosti, kdy vzpomínají na svá mladá bezstarostná léta. Možná právě na ta léta, kdy byla doba poklidnější. Po několika hodinách je jejich přátelství znovu obnoveno. Autor společně s doktorem Blažkem směřují k Praze. Také sem tedy samotný autor mohl výrazně zachytit prvky autobiografické. Stejně jako hlavní hrdina i sám Sova navštěvoval Prahu. Když se vlak blíží pomalu k Praze, pozve vypravěče doktor Blažek k sobě do vily. Večer se vypravěč setkává i s dalšími hosty jakými jsou dirigent, ředitel záložny a dřevařem. Je to setkání, při kterém se i sám vypravěč dokáže bavit. Autor poukazuje na to, že i s obyčejnými lidmi je možné vést zajímavé rozhovory.

Pátou povídkou této knihy je **Sodomitské městečko**. Hlavní hrdina je Sémotán, povoláním učitel, který se rozhodne vydat k městečku. Cestou setkává stařenku a ptá se jí na cestu. Jako první ve městečku navštíví hostinec, kde ho hned začíná obsluhovat mladá dívka Eva. Ve jejich společném rozhovoru je popisování lidí ve městě. „*Zde jsou jenom obyčejní, záletní lidé. Samá pomluva. Samá zášť. Buďte mi vítán pane.*“⁷⁵

Prostředí městečka tady vystupuje nejen jako kulisa k dokreslování samotného příběhu, ale také jako město, ve kterém se výrazně rozšířila touha lidí po emigraci do Ameriky. Představitelem amerikanismu je i pan Roman, který si měl vzít starší sestru Růženu, ale jeho pokus ztroskotal, tak se nyní pokouší o Evu. Pan Roman nikdy víc s žádnou ženou

⁷⁴ SOVA, Antonín, Kancelář a život, in: Koloběh starostí a jiné povídky, s. 142.

⁷⁵ SOVA, Antonín, Sodomitské městečko, in: Koloběh starostí a jiné povídky, s. 161.

nic neměl, až s Růženou. „*Až se budu chtít zamilovat, zamiluju se, najdu si svou vyvolenou- to jste vy- a rovnou, vystěhuji se s ní do Ameriky.*“⁷⁶ Ve skutečnosti se však městečko opustit bojí, neuměl by se totiž o sebe postarat.

Sémotán se ožení s Evou a tím sodomitskému městečku vyrve poslední nečestnou pomluvu z úst. Hlavní hrdina bojuje proti současnému světu a naivně věří v lepší budoucnost, ve které už se nebudou vyskytovat lidé, kteří už svou nespokojenost nebudou řešit emigrací. „*Snad se městečko v mnohém nezměnilo, láska si nedá předpisovati. Snad i malé Monako jinde se ujalo, snad se nepotěšili mnozí, že byli osamělí a nešťastní a nevěděli, co se svým dlouhým časem v malém a krátkém městečku. Ale od té doby, co Semotán, zde pracoval svou svěží a naivní vírou v lepší budoucnost národa a lidí, nevyrostli už tu takoví nespokojenci, jako byl Roman a také vystěhovatelská tradice pohasínala, že tu měla svého horlivého odpůrce.*“⁷⁷

Součástí této knihy je i šestá povídka **Pankrác Budecius kantor**. Tato povídka je zcela ojedinělým pokusem v Sovově literárním vývoji, proto jsem se rozhodla jí věnovat celou kapitolu na předešlých stránkách.

⁷⁶SOVA, Antonín, Sodomitské městečko, in: O milkování, lásce a zradě, s. 190.

⁷⁷ Tamtéž, s. 202.

7.7. KASTA ŽIVOŘÍCÍ A JINÉ PRÓZY

Kasta živořící a jiné prózy je soubor devíti povídek, které byly napsány mezi lety 1892-1899. V těchto povídkách se často objevuje téma nešťastné lásky, které reprezentují povídky *Tragédie myslivny*, *Anna*, *Kasta živořící*, *Shon* a *Rozvíření samotářských strun*. Druhým tématem je kritika tehdejší společnosti a pocit znechucení. Toto se projevuje v povídkách *Svátek smíření* a *Lyrické vteřiny duše*. Jiný námět nám ukazuje povídka *Desinfekční století*. Je zde patrná skeptický názor na umění, kdy lidé nemají čas na literaturu, protože se nevyvíjí tak rychle jako technika. Stejně jako u Koloběhu starostí i zde bych se na jednotlivé povídky zaměřila blíže.

První próza ***Kasta živořící*** byla napsána roku 1893. Hlavními postavami jsou zde Pavla a Viktor. Na základě interpretace lze říci, že autor do děje sám proniká. Kasta živořící je polemikou, výzvou. Autorovi v úmyslu psát pouze vlastní vzpomínky nebo protesty. Viktor, stejně jako Sova, je básníkem melancholie a přírody. Ani samota mu není cizí. I v této próze se stává bydlištěm hlavního hrdiny Praha. Často však odkazuje i na venkov, kde žije jeho láska Pavla. „*Nebylo jí mnohem více než dvacet let, když v ní vybuchla všechna vášně nedůvěry ve Viktora aniž se na něho se hněvala a aniž mohla se svojí lásky zhostiti. Naopak milovala ho mnohem více, čím více přibývalo nezdarů, třeba jím zaviněných, neboť jeho důkazy a omluvy měly v sobě horečnou výmluvnost naivních, nešťastných a vsutku nevinných lid. Přibývalo stále více důkazův o jeho naprosté lehkomyšlnosti a neschopnosti mysliti vážně do budoucnosti.*“⁷⁸

Hned na začátku prózy jsou popsány vztahy mezi jednotlivými postavami. Jedná se například vztah otce Pavly k Viktorovi. Chová se k němu zdvořile, ale stále si pamatuje na nezvedené jeho kousky chlapecké. Otec zaujímá jiný postoj ke své dceři. I zde je totiž patrný vztah mezi mužem a ženou. Žena je v tomto století stojí spíše v pozadí muže. Otec v ní stále vidí malé dítě, které nic nepotřebuje.

Mimo jiné Kasta živořící odkrývá vztah člověka se společností. Tím próza dostává typický motiv modernismu. Viktor se snaží proti společnosti bouřit, snaží se oprostit od maloměstského způsobu života. Autor se i zde s hlavním hrdinou ztotožňuje. Mladý hrdina není spokojen se svojí pozicí, tak hledá východisko v útěku. Sova poukazuje na vnitřní svět Viktora, který se točí hlavně kolem hledání sebe samého a těch správných

⁷⁸SOVA, Antonín, Kasta živořící, in: Kasta živořící a jiné prózy, s. 38.

cest. Hrdina se nevydává těmi nejlehčími cestami, ale záměrně si volí spíše cesty trnité. To přispívá k větší gradaci prózy.

Kasta živořící odhaluje také názor na politickou situaci. „*Nechci ubližovat Staročechům, Brejcho, ale když se k nim hlásíte vy, tož je přímo diskreditujete.*“⁷⁹

Brejcha se stává osobou, která měla na Viktora velký vliv. Je jeho přítelem, který mu neustále opakuje, že je potřeba žít. Nabídne mu, zda by nešel tančit. Viktora si nikdo nevšímá, promlouvá s jedinou bytostí a tou je Pavla. Hrdina i zde odkrývá zákoutí své duše, své vnitřní pocity, obzvláště lásku k Pavle. Náhradou otcovské lásky a pochopení se Pavle stává doktor Levý. Často s ním promlouvá o Viktorovi.

V následující kapitole však dochází ke zlomu. Pavla přichází s nápadem, že by se s Viktorem měla rozejít. Poté autor nechává opět hlavní postavu o celé situaci přemýšlet. Hrdina cítí vekou bolest, viní všechny ostatní, dokonce i doktora Levého. Jediné co mu zbývá, jsou vzpomínky. Rozchod vnímá jako životní prohru. V době jeho trápení za ním přichází jeho přítel Brejcha. Od něho se však velké podpory nedočká, protože daleko důležitější než zhrzený cit jsou pro něj otázky hospodářské.

Druhá povídka ***Shon*** byla psána roku 1895. Je to vesnická povídka, která začíná i končí v lese, kde byl nalezen oběšený člověk. Krajina, přesněji les, reprezentuje v této próze spíše kulisu. Do popředí se dostává reakce ostatních na nešťastnou událost. Seběhnou se tu mnozí lidé, kteří si mezi sebou sdělují myšlenky, o koho by mohlo jít, proč a kdy to udělal a jak budou postupovat oni. Myslí si, že je to syn starého Halíře Tonda. Aby se přesvědčili, poslali pro starého Halíře, jemuž se shodou okolností ztratil syn před čtvrt rokem. Z davu vystoupil člověk, který ukázal dýmku a dřeváky starému Halířovi. On si věci bedlivě prohlížel, poté se obrátil k nadlesnímu a řekl: „*Tak už je to pravda.*“⁸⁰

Hlavním motivem sebevraždy se prý stala nešťastná láska a zoufalství, které však zůstávají v pozadí. Do popředí se dostává reakce cizích lidí sebevraždu. „*Člověk by nevěřil, jaké nápady se v mozku rodí, kdyby to neviděl, a jakou to dá ještě práci! Chr, chr, chr ...*“⁸¹

Příčina strastí je 3. povídkou z knihy Kasta živořící a jiné prózy. Vznikla v roce 1892. Hlavními postavami se zde stávají Manouš a neznámý člověk. Manouš představuje zcestovalého ševce. Příroda je i zde, stejně v jako předcházející próze místem, kde se příběh odehrává. Hlavní hrdina se zde setkává s člověkem, který v textu vystupuje jako

⁷⁹ SOVA, Antonín, Kasta živořící, in: Kasta živořící a jiné prózy, s. 20.

⁸⁰ SOVA, Antonín, Shon, in: Kasta živořící a jiné prózy, s. 97

⁸¹ Tamtéž s. 94

bezejmenný. Díky sbírce raků, kterou mu neznámý ukáže se u Manouše začíná probouzet závist. Postavy tohoto příběhu se spolu dostanou do sporu. Podle neznámého je Manouš hlupák. Neznámý nemá čas to dopovědět, protože se ozve rána a on se svezl po břehu dolů. Manouš se po této události zvedá a stejně jako v povídce Kasta živořící se dá se na útěk. Na svém útěku se ještě dlouho rozhlíží, ale nic nevidí. Hrdina nechápe vůbec nic. Ocítá se v iluzi.

Další povídka *Anna* byla napsána roku 1892. Jednou z hlavních postav je Anna. Další postavou je Ronz, student, který se přistěhoval do rodiny Anny. Ronz k Anně zaujímá velmi chladný postoj. Kromě těchto dvou postav, v příběhu vystupují i další. Je to například pan Pátek- postava, která ironicky tvrdí, že Ronz je učený pán, kromě toho vede i učené řeči s Annou. Hlavní hrdinka Anna, touží jít do spolku. Touží po seberealizaci, a ví, že prostředky k tomu nutných doma nenachází. Vzorem se jí stává Máli Maříková, která vstoupila do spolku již před rokem a teď vede knihy v tiskárně. Při dialogu s Ronzem je patrné, že Anna chce být mladou dámou, která jezdí do divadel, do koncertů, chce být štíhlá a upjatá v pasu. Je naivní dívkou, která se touží stát vším, čím jí Ronz lichotil. Do této povídky se také prolíná vztah mezi mužem a ženou. Žena je vnímána jako podřadná bytost. „*Ta Anna hloupá. Anna zdála se mu něčím novým v suchoparném životě. Ty ženské hlouposti naplnily jeho chudý svět opravdovou touhou po životě.*“⁸²

Okamžikem, který Annu později ovlivní, se stane smrt jejího otce. V té chvíli autor nechává nahlédnout do děje, popisuje, jakým způsobem Anna i okolí smrt vnímali. „*Anna chodila bez pláče jako stín, mistrová plakala hlasitým a chraplavým hlasem vítala zvědavé sousedy. Pátek vzal si míru na rakev, ještě než mrtvola vychladla a zatlačil jí oči. Umyli dlouhé kostnaté tělo, položili jej na hoblovací hadrem utřený stůl a rozsvítili knůtek v olejové lampičce.*“⁸³ Anna se se smrtí otce smířovala velmi těžko. Hrdinka už netouží být slavnou. Smrt otce se stává motivem pro její odchod z domova. Ve svém vnitřním světě už nechce být slavnou, ale přemýšlí dokonce nad sebevraždou. Další část se odehrává po uplynutí léta i podzimu. Děj se odehrává v ulici, odkud se ozývá rozbřinkaný klavír, ztlumený dívčí smích a zpěv z prvního patra nízkého, špinavého domu. Ronz si svojí chybu uvědomuje, dokonce se mu zdá, že se z domu ozývá Annin smích.

⁸² SOVA, Antonín, Anna, in: Kasta živořící a jiné prózy, s. 123

⁸³ SOVA, Antonín, Anna, in: Kasta živořící a jiné prózy, s. 128.

Desinfekční století s podtitulem *Dialog s kuriózním člověkem* je pátou prózou Kasty živořící a jiných próz. Tato próza byla psána roku 1899. Povídka je dialogem dvou postav. Jendou z nich se stává samotný vypravěč, druhá zůstává neznámá. Už jen ten fakt, že jedním z hlavních hrdinů je samotný vypravěč, lze vnímat jako moderní narativní prvek. Dalším motivem modernismu se stává samotné téma jejich rozhovoru. Rozmlouvají spolu o funkci umění. „*V tom budoucím chaosu ať všechno umění zapadne, jen je ničte kus po kuse jako staré haraburdí. Ať se desinfikuje jako přebytečná choroba, které jsme si zvykli.*“⁸⁴ Díky samotnému vlivu modernismu, je tu umění popisováno jako něco, co nikam nesměruje, proto se nebude dále vyvíjet. Mnohem větší význam budou mít na prahu nové doby technické vynálezy. Autor se v této povídce nevyhýbá názorům na politiku, národní hospodářství a regulování práce. Objevují se zde i promluvy k samotnému čtenáři. V této době se mění i pohled na samostatného spisovatele. Spisovatel se stává bláznem, který na rozdíl od techniky ničím neprospívá. Literatura se v této chvíli stává něčím, co se dále nevyvíjí a nikam nevede. „*Za jak mizerný produkt se, poznáte podle toho, že devět desetin našich zástupců na sněmu vůbec jakživo beletrie nečetlo, ať je autor bůhví jaký, a že také literátům nic nevymůže a vůbec je ignoruje a ignorovat bude. Literát považuje se tradičně za tichého blázna, který ničím neprospívá a také se nemůže žádné korporace seriózně vzít, protože nemá soudnosti zdravého člověka a protože nezná společnost lidskou ani její potřeby.*“⁸⁵ Pro samotného vypravěče se stává rozhovor velmi přínosný. Stává se podnětem k tomu, jak se bude literatura v novém století vyvíjet.

Zajímavou povídkou této knihy je i *Rozvíření samotářských strun*. Próza byla napsána v roce 1895. Tento text je jakýmsi posunem k secesní stylizaci. Jiří Kudrnáč o této povídce napsal: „*Rozvíření samotářských strun je zkomponováno jako malá významově polyfonní skladba z dějových peripetií a lyrických enkláv. Jen nemnoho drobných próz odpovídá metě Šaldova syntetismu jako právě tato.*“⁸⁶

Stejně jako v předchozích povídkách bych se ráda zaměřila na hlavní postavy. Jednou z nich je Norbert. Norbert je chromý, nemocný, zřejmě upoután na invalidní vozíček. Jediný, kdo se o Norberta stará, je mladá a naivní Stáňa. Dalšími postavami, neméně důležitými, jsou: starosvětský učitel a literát popsáný jako nevázaný bohém.

V této povídce se objevují některé motivy modernistické.

⁸⁴ SOVA, Antonín, *Desinfekční století*, in: Kasta živořící a jiné prózy s. 137.

⁸⁵ Tamtéž, s. 139.

⁸⁶ KUDRNÁČ, Jiří. *Vteřiny duše: drobná próza české secese*, s. 18.

Nachází se tu motivy impresionistické. Autor líčí hlavně přírodní motivy. „*Nad směsící domů šedivých, jako nevyspalých, vroubených zežloutlými kři a stromy, ve zmatených barvách akvarelově nadechnutého rána, strnule, mrtvě plnilo slunce svoji kouli červenavě zlatým ohněm.*“⁸⁷

Překvapivě se v tomto textu objevuje i motiv ženy. Jak jsem již v předchozích interpretacích naznačila, v devadesátých letech 19. století se ke ztvárnění ženy přistupovalo spíše kriticky a téma erotiky bylo považováno za tabu. „*Parným zášeřím zdvižené její ruce, oblé a pevné, hledající jehlice vlasů, uvolňující jich prameny, nedlouhé, ale husté a zakroužené, usnadnily mu onen stud podivný a rozkošný, jímž ztápěl se s přivřenýma očima na mírné sotva zrozené vlně zdviženého jejího prsu, jenž nebyl v tlumeném zášeři měsíce bílý, ale celý pohádkově modrý jako celé její nahé, štíhlé tělo.*“⁸⁸

Děj probíhá plynule v jedné linii. Hlavním motivem se stává láska učitele ke Stáně. Autor zde nechává čtenáře, aby společně s učitelem prožíval lásku ke Stáně. Se svými city se svěří i literátovi, ten však po čase odchází. Sova zde nechává promlouvat samotného Norberta, který tvrdí, že není takového literáta, který by dokázal tak pobavit. I sám učitel o jeho smrti ve svém monologu přemýšlí.

I v této povídce se Sova s učitelem často ztotožňuje. Zvláště patrné je to ve vztahu učitele k Praze. „*Praha je krásná, ach Praha vzdychl učitel nakloniv se ke Stáně s oním výrazem lidí, kteří se dívali na Prahu jako na spásu. Ale i zde u nás je krásně a hlavně zdrávo, hlavně zdrávo. Přijedete- li zase uvidíte. Ráno za rosy, ah, pryskyřice... Vyjdete-li na známá místa...kos zpívá...Přijdete-li...*“⁸⁹

Konec povídky je ve znamení vyznání citů učitele k Stáně. Sova i zde odkrývá vnitřní svět hlavních hrdinů. Stáňa se jeví jako rozpačitá žena, která neví, jak se v dané situaci zachovat. Na jednu stranu jeho city nechápe, ale na druhou se jí rozzáří oči a nesmírně jí toto vyznání lichotí. Láska je symbolem letní pohádky. Učitel je plný naděje, že letní pohádka ještě neskončila. Zároveň usilovně věří v to, že se vrátí.

Sedmou povídku knihy Kasta živořící a jiné prózy autor nazval Svátek smíření. Napsal jí v roce 1895. Je zcela jiným typem dosavadních próz, které jsem výše interpretovala. Je příběhem lásky, kdy hlavní nejmenovaní hrdinové se zcela odtrhnou od společnosti a žijí si jen svým vlastním bezstarostným životem. V povídce se proti nikomu nebouří.

⁸⁷ Tamtéž, s. 156.

⁸⁸ Tamtéž, s. 149.

⁸⁹ SOVA, Antonín, Rozvíření samotářských strun, in: Kasta živořící a jiné prózy, s. 159.

Žijí jeden pro druhého, schází se spolu, neumí se na sebe zlobit. Na rozdíl od ostatních lidí nevěří pomluvám. Právě díky stupňovanému odporu proti buržoazní společnosti bych i tuto povídku zařadila k moderním dílům.

Další povídka *Lyrické vteřiny duše* se skládá z šesti částí: *Chvilé opuštěnosti*, *Apostrofa života*, *Ráno v háji u rodné vsi*, *Radost ze života*, *Krajinářská pasáž* a *Sen o údolí smutku*. Tyto povídky byly napsány v roce 1897.

První část s názvem *Chvilé opuštěnosti* vyjadřuje autorovo znechucení nad světem. Vypravěč se cítí velmi opuštěn a znechucen lidmi. Už samotným názvem dává autor najevo, že se cítí opuštěný. Tato část je monologem plným vnitřních úvah vypravěče, s kterým se sám Sova ztotožňuje. Útěchu a hlavně odpovědi na své otázky nachází vypravěč u Boha: „*Můj Bože, kolik ještě dnů a roků budou se vracet vteřiny znechucení?*“⁹⁰ Samotný vypravěč dává najevo nespokojenost s tehdejší společností. Stejně jako například ve *Výpravách* chudých lidé žijí velmi neotřeseně, pevně se usmívají a mají drze krásné ženy.

Druhou částí je *Apostrofa života*. *Apostrofa* by se dala charakterizovat jako oslovení nepřítomné osoby nebo věci. V tomto případě však sám autor hovoří o smrti. „*Smrt se nademnou již schylovala dopovědivši mi důvěrnou pohádku a připravši mě jako kněz řinčením své kosy, naplňovala mě lítostí a zděšením.*“⁹¹ Jak lze vidět, smrt je něco, co hlavního hrdinu naplňovalo. Sám vypravěč se zabývá otázkou, proč byl vlastně churav. Ví, že se ještě před nemocí rozešel se starým světem, se svými pokrevenci, dávnými učiteli a těch všech, o kterých byl přesvědčen, že jsou krysami starého světa. Právě z těchto monologů zaznívá jistá skepse nad novým světem.

Ráno v háji u rodné vsi je částí povídky, kde se hlavní hrdina setkává s ženou z říše snů, v které sám autor už ani nedoufal.

V části *Radost ze života* opěvuje filozofii Nietzsheho. I obdiv tohoto filozofa zaujímal své místo v dobovém kontextu. Objevuje se tu autorův obdiv nad touto filozofií. Je taková, jako by vznikla obdivem krále Augusta, kurfiřta saského a krále polského.

Jak jsem již zmínila v předchozích povídkách, pro díla modernistů je také typický popis přírody. Částí, kde se motiv přírody nejčastěji popisuje je *Krajinářská pasáž*. Tato část, stejně jako předchozí, je psána ich -formou. Sám autor vypráví o horské vsi, kam často rád zabloudí, když ho unaví země či společnost. Barvitě zde popisuje přírodu. Touží po tom, aby jeho duše byla paskvilem na předem dané rovníce.

⁹⁰ SOVA, Antonín, *Lyrické vteřiny duše*, in: *Kasta živořící a jiné prózy*, s. 176.

⁹¹ SOVA, Antonín, *Lyrické vteřiny duše*, in: *Kasta živořící a jiné prózy*, s. 177.

Poslední částí této povídky je *Sen o údolí smutku*. Autor líčí přírodní motivy i údolí smutku. Toto údolí je vymřelé s vysokými, řídkými sosnami po stranách s nekonečně těžkým olověným nebem. Údolí může být chápáno jako symbol nového století. „*Chci čísti a nemohu více zahlédnout než začátek krví psaných písmen: My shromáždění, v bídě a zoufalství tážeme se Tě k zodpovídání před stolicí lidskou XIX. století, proč jsi stvořil... proč si dopustil.*“⁹² Jak jde ze slov autora vidět, smířit se s následujícím stoletím nebylo snadné. Velice silný ohlas měla právě moderna, která předpovídala úpadek umění. Patrně proto se v této povídce autor obracel k Bohu, protože v něm viděl viníka událostí, které s dobou moderny souvisely, ale zároveň v něm hledal naději lepších zítřků.

Poslední povídkou Kasty živořící je *Tragédie myslivny*. Antonín Sova jí sepsal v roce 1899.

V této povídce účinkují tři hlavní postavy. První z nich je Krista. Ráda by odešla daleko, protože samota ji naučila mnohému, čeho nepocítila tam doma u rodičů v městysi. Druhou postavu ztvárňuje myslivec, který dochází na statek za Kristou a později se s ní ožení. Společně se pak odstěhují na myslivnu. Třetí postavu reprezentuje přítelkyně Kristy Pavla.

Hlavním tématem této povídky je vztah mezi postavami, který se nakonec vyústí v tragický konec. Povídka je psána er- formou. Vypravěč nechává promlouvat hlavní hrdiny, aby vyjádřili své pocity. Je příběhem lásky dvou lidí, Kristy a myslivce, takové lásky, do které nečekaně zasáhne třetí osoba- Pavla. Často jezdí mladý pár navštěvovat. Myslivec se do Pavly zamiluje, i přes všechny námitky od Kristy. Při náhodném setkání s jedním pánem se Krista dozvídá o nevěře myslivce.

„*Však vy to asi víte. On chodí dávno a vyšlapává si cestičku k Bohu a cesta k vám zarůstá. Viděli jsme je všichni, šli v neděli z kostela spolu.*“⁹³

Reakce mladé hrdinky je velmi unáhlená a nečekaná. Nedokáže se smířit se zradou. Proto volí tu nejlehčí cestu, ale snadná cesta nikam nevede. Tato zpráva donutí hlavní hrdinku Kristu k sebevraždě. „*Neušla však daleko. Zastavila se u smutné kostnaté vrby nad studnou a nerozmýšlejíc se ani, přehoupla se křečovitě vzepřena na shnilý srub. Srub zapřáštěl se a celá jedna jeho strana sřítla se do hlubin i s Kristou. Subohou, nešťastnou Kristou...*“⁹⁴

⁹² Tamtéž, s. 188.

⁹³ SOVA, Antonín, *Tragédie myslivny*, in: *Kasta živořící a jiné prózy*, s. 201.

⁹⁴ Tamtéž, s. 201.

ZÁVĚR

Na předešlých stránkách jsem čtenáře seznámila s tím nejdůležitějším, co lze říct o spisovateli, kterým byl Antonín Sova. Mé „putování“ krajinou Antonína Sovy, tak jak ji načrtl nejen ve svých básních, ale i prózách pro mě bylo velice zajímavé až fascinující, jakým způsobem se mu podařilo znázornit svůj rodný kraj. V díle Antonína Sovy se však objevuje i motiv Prahy. Praha pro něj znamenala místo, které bylo mnohdy nemilosrdné k cizincům, ale zároveň obdivoval krásu tohoto města a uliček, jimiž procházel. Kromě načrtnutí jeho životopisu jsem poukázala i na další autory, kteří se nesmazatelně zapsali do literatury přelomu 19. a 20. století. Kromě významných prozaiků a básníků, jsem uvedla také osobnosti, které zaujímali významné místo v literární kritice. Jedním z nich byl i František Xaver Šalda. Z jejich vzájemné korespondence je zřejmé, že si Šalda Sovy vážil nejen jako vynikajícího literáta, ale také jako kritika svých básní. V roce 1924, v den, kdy Antonín Sova oslavil 60. narozeniny, mu Šalda věnoval významnou esej, která zhodnocuje jeho dílo.

Ve své práci jsem nevynechala ani nahlédnutí do poezie Antonína Sovy. V chronologickém přehledu jsem představila všechna díla, která autor vytvořil, a to jak básnická, tak i prozaická. Mimo jiné jsem představila i další české a světové autory, kteří tvořili svá díla ve stejné době jako Antonín Sova.

Dále jsem věnovala samostatnou kapitolu narativním postupům, které se uplatňovaly na přelomu 19. a 20. století. Na konci 19. století převládaly obavy, jakým směrem se bude umění dále rozvíjet. Tyto obavy se také promítly do Sovových próz.

Hlavním cílem mé práce bylo interpretovat všechny prózy Antonína Sovy. Všimla jsem si hlavních rysů narativních postupů, které se promítly do jeho prozaické tvorby. Na základě poznatků v této bakalářské práci, jsem došla k závěru, že motiv přírody či rodného kraje se nepromítl pouze do básní, ale také do většiny próz. Někdy se dokonce se svými hrdiny ztotožňoval. Samotní hrdinové byli obyčejní lidé, kteří hledali své místo a pochopení v tehdejší světě. Čtení próz Antonína Sovy bylo velmi poutavým zážitkem. Témata, která se zde objevovala, byla velmi citlivá, mnohdy aktuální i v dnešní době.

Sám Sova trpěl strachem, že jeho díla nikdo nečte. Tento pocit byl velmi silný až do konce jeho života. Tento pocit byl však zbytečný, Sova je spisovatelem, který si své čtenáře najde i v současném 21. století.

PŘÍLOHY

*Portrét Antonína Sovy od Maxe Švabinského
(Zdroj: basne.webzdarma.cz)*

*Antonín Sova s manželkou Marií a synem Janem kolem roku 1910
(Zdroj: www.antoninsova.cz)*

Lukavecký hříbek

(zdroj: <http://www.dedictvivysociny.cz/kultura/osobnosti-51/?id=71>)

Pomník Antonína Sovy v Pacově

(zdroj: http://www.dedictvivysociny.cz/kultura/osobnosti-51/stopy_slavných_osobnosti-15/?id=662)

LITERATURA

Primární:

- SOVA, Antonín. Ivův román. 8. vyd., Praha: Československý spisovatel, 1961.
- SOVA, Antonín. Výpravy chudých: Z kroniky osamělého studenta. 6. vyd., Praha: Československý spisovatel, 1960.
- SOVA, Antonín. Koloběh starostí a jiné povídky. Praha: Hejda a Tuček, 1920.
- SOVA, Antonín. O milkování lásce a zradě I. díl. 2. vyd., Praha: Štorch Marien, 1923.
- SOVA, Antonín. O milkování lásce a zradě II. díl. 2. vyd., Praha: Štorch Marien, 1927.
- SOVA, Antonín. Tóma Bojar. 4. vyd., Praha: Štorch Marien, 1926.
- SOVA, Antonín. Pankrác Budecius Kantor. 2. vyd., Praha: Československý spisovatel, 1956.
- SOVA, Antonín. Kasta živořící a jiné prózy. 3. vyd., Praha: Štorch Marien, 1927.

Sekundární:

- BALAJKA, Bohuš. Přehledné dějiny literatury I. Praha: Fortuna, 1970.
- BRABEC, Jiří. Dějiny české literatury III. Praha: nakladatelství Československé akademie věd, 1961.
- BLŮMLOVÁ, Dagmar. Sto tváří jihočeské kulturní historie. Pelhřimov: Nová tiskárna, 2000.
- FIKAR, Ladislav. Antonínu Sovovi. Kytka z polního kvítí z Pacova. Havlíčkův Brod, 1958.
- HAMAN, Aleš. Kontexty a konfrontace. Praha: Arsci, 2010.
- HILSKÝ, Martin. Modernisté. Praha: Torst, 1995.
- KARPATSKÝ, Dušan. Malý labyrint literatury. Praha: Albatros, 2001.
- KUDRNÁČ, Jiří. Vteřiny duše: drobná próza české secese. Praha: Odeon, 1989.
- LEHÁR, Jan- STICH, Alexander- JANÁČKOVÁ, Jaroslava- HOLÝ Jiří. Česká literatura od počátku k dnešku. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2006.
- OPOČENSKÝ, Gustav. Antonín Sova- básnický profil Antonína Sovy. Praha: Nakladatelství Karla Ločáka, 1908.

RAŠ, Jakub. Já nikdy nechci dohotoven být. Pacov: Městské muzeum Antonína Sovy, 2014.

SOVA, Antonín. Básně. Praha: Československý spisovatel 1958.

ŠALDA, František Xaver. Některé problémy sovovské. Šaldův zápisník IV., Praha: Československý spisovatel, 1993.

ŠALDA, František Xaver. Antonín Sova. Essay. Praha: Aventium, 1924.

ŠALDA, František Xaver. Některé problémy sovovské. Šaldův zápisník IV., Praha: Československý spisovatel, 1993.

ŠALDA, František Xaver. Kritické projevy I. Praha: Melantrich 1949.

ŠALDA, František Xaver. Kritické projevy IX. Praha: Melantrich 1954.

ZIKA, Josef- BRABEC, Jiří. Antonín Sova. Praha: Československý spisovatel, 1953.

Periodika:

SOVA, Antonín. Povídky a menší črty – Ivův román – Výpravy chudých. Naše doba 11, 1903/1904, s. 312 – 317.

SOVA, Antonín. K novému vydání Ivova románu. Rozpravy Aventina 2, 1926 – 1927, č. 2.